

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Finanční gramotnost seniorů

Bakalářská práce

Studijní program: B7508 – Sociální práce

Studijní obor: 7502R024 – Sociální práce a penitenciární péče

Autor práce: **Milada Sosičová**

Vedoucí práce: Mgr. Lenka Nádvořníková, Ph.D.

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Milada Sosičová**
Osobní číslo: **P12000525**
Studijní program: **B7508 Sociální práce**
Studijní obor: **Sociální práce a penitenciární péče**
Název tématu: **Finanční gramotnost seniorů**
Zadávací katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Cílem práce je zjistit základní znalosti finanční dluhové gramotnosti seniorů v Libereckém kraji.

Požadavky: Studium odborných zdrojů, formulace teoretických východisek a vymezení základních pojmů, projektování průzkumu a stanovení časového rozvrhu, sběr dat, vyhodnocení dat a jejich interpretace, formulace závěrů, stanovení vhodných návrhů opatření pramenících z výsledků průzkumu.

Metody: Dotazování, analýza primárních a sekundárních dat.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČEVELA, R., KALVACH, Z., ČELEDOVÁ, L., 2012. Sociální gerontologie: úvod do problematiky. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3901-4.

GAVORA, P., 2010. Úvod do pedagogického výzkumu. 2. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.

KOCIÁNOVÁ, H., 2012. Finanční gramotnost v kostce aneb co Vás neměl kdo naučit. Olomouc: ANAG. ISBN 978-80-7263-767-6.

PARTNERS, 2013. Jak ovládnout své peníze. 1. vyd. Brno: BizzBooks. ISBN 978-80-265-0127-5.

VÁGNEROVÁ, M., 2007. Vývojová psychologie. II., Dospělost a stáří. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Lenka Nádvoříková, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: **23. dubna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **24. dubna 2015**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 23. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 19.4.2016

Podpis:

POD KOVÁNÍ

Za odborné vedení, pomoc a cenné připomínky během tvorby mé bakalářské práce bych na tomto místě ráda poděkovala Mgr. Lence Nádvořníkové, Ph.D. Dále děkuji všem respondentům a mé rodině za podporu po celou dobu mého studia.

Milada Sosičková

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývala problematikou finanční gramotnosti seniorů. Jejím cílem bylo zjistit základní znalosti finanční dluhové gramotnosti seniorů v Libereckém kraji. Práce byla rozdělena na část teoretickou a empirickou. V teoretické části byly vysvětleny pojmy, související s tématem bakalářské práce, jako je finanční gramotnost, její definice a možná způsob jejího zvyšování. Dále pak jsme se vnovali p edlužení a sociální práci s p edluženými klienty. Pozornost byla také vnována chudob a sociálnímu vylou ení. Teoretická část také obsahovala kapitolu zam enou na seniory, konkrétn na jejich stárnutí a stá í, zm ny ve stá í, pot eby senior a také na týrání senior . Empirická část obsahovala pr zkumné et ení a jeho zpracování. Pr zkum byl proveden technikou dotazníku. Nejprve byla stanovena výzkumná otázka a hypotézy s ohledem na cíl práce. Charakterizovali jsme výzkumný vzorek a popsali výzkumnou metodu. Výsledky pr zkumu byly zpracovány do graf a tabulek a následn vyhodnoceny hypotézy. V záv ru práce byly doporu eny návrhy opat ení, která mohou zlep-it úrove finanční gramotnosti.

KLÍ OVÁ SLOVA

finanční gramotnost, chudoba, pot eby senior , p edlužení, senior, sociální vylou ení

ANNOTATION

This Bachelor's thesis deals with the issue of the financial literacy of senior citizens. Its aim was to determine the financial debt literacy of the senior citizen population in the Liberec Region. The document is divided into a theoretical section and an empirical section. In the theoretical section, terminology related to the thesis topic was explained, including financial literacy, its definition, and possible ways to improve financial literacy. We then also focused on over-indebtedness and social work with over-indebted clients, and examined poverty and social exclusion as well. The theoretical section also features a chapter devoted to the subject of senior citizens that specifically addresses the aging process and advanced age, changes that occur with advanced age, the needs of senior citizens, as well as senior citizen abuse. The empirical section presents our research and an analysis of our findings. Research for this study was conducted using questionnaires. First, we established a research question and hypotheses with regard to the aim of the study. Then, we defined the research sample and described the research method. The study's findings were processed using graphs and tables, after which the hypotheses were evaluated. The conclusion of the document presents recommendations for measures that can help improve financial literacy.

KEYWORDS

financial literacy, poverty, senior citizen needs, over-indebtedness, senior citizen, social exclusion

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK.....	9
SEZNAM TABULEK A GRAF	10
ÚVOD	12
I. TEORETICKÁ ÁST	14
1 Finan ní gramotnost.....	14
1.1 Definice finan ní gramotnosti	14
1.2 Definice finan n gramotného ob ana.....	14
1.3 Zvy-ování finan ní gramotnosti	15
1.3.1 Finan ní vzd lávání.....	15
1.3.2 Projekty finan ního vzd lávání.....	15
2 P edlužení	17
2.1 Definice p edlužení.....	17
2.2 P í iny vzniku p edlužení.....	17
2.3 Sociální práce s osobami v p edlužení	18
2.3.1 Humanistický p ístup ke klient m v p edlužení	18
2.3.2 P ístup orientovaný na úkoly pro klienty v p edlužení.....	19
2.3.3 Metody sociální práce s p edluženými klienty.....	19
2.3.4 Organizace pro ob any v p edlužení	20
3 Chudoba.....	23
3.1 Vymezení chudoby.....	23
3.2 Koncepty chudoby	23
3.3 P í iny chudoby	25
3.4 M ení chudoby	25
3.5 Mofná e-ení chudoby.....	26
4 Sociální vylou ení.....	28
4.1 Definice sociálního vylou ení	28

4.2	Vnější příčiny sociálního vyloučení.....	29
4.3	Vnitřní příčiny sociálního vyloučení.....	29
5	Stáří a stárnutí.....	30
5.1	Senior	30
5.2	Stáří a stárnutí.....	30
5.3	Změny v sociální oblasti.....	31
5.4	Potřeby senior	32
5.5	Týrání senior	33
5.5.1	Ukazatele finančního a materiálního týrání	34
II.	EMPIRICKÁ ČÁST.....	36
6	Cíl průzkumu a vyhodnocení průzkumu	36
6.1	Výzkumná otázka a stanovení hypotéz	36
6.2	Výzkumný vzorek.....	37
6.3	Metodologie a technika průzkumu.....	38
6.4	Vyhodnocení získaných dat.....	41
6.4.1	Identifikační údaje respondent	41
6.4.2	Vyhodnocení finanční gramotnosti	42
6.4.3	Ověření hypotéz.....	57
6.4.4	Diskuze k výsledkům.....	60
ZÁVĚR	.....	64
NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ	.....	66
SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	.....	67
SEZNAM PŘÍLOH	.....	72

SEZNAM ZKRATEK

AOP:	Asociace občanů a podnikatelů
APD:	Aliance proti dluhům
OI:	Česká obchodní inspekce
SSZ:	Česká správa sociálního zabezpečení
SÚ:	Český statistický úřad
DP :	Dohoda o pracovní podmínkách
DPP:	Dohoda o provedení práce
MF R:	Ministerstvo financí České republiky
MPSV:	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MV R:	Ministerstvo vnitra České republiky
OSSZ:	Okresní správa sociálního zabezpečení
ÚP:	Úřad práce

SEZNAM TABULEK A GRAF

Tabulka 1: Vlastní výzkumný vzorek o rozdělení dle věku a pohlaví.....	38
Tabulka 2: Znalost konsolidace úv r	43
Tabulka 3: Definice finanční gramotnosti a její význam.....	44
Tabulka 4: Informování poskytovatele půjčky.....	45
Tabulka 5: Rozdíl mezi kreditní a debetní kartou	46
Tabulka 6: Pravidelné vytváření rezerv	47
Tabulka 7: Rozdíl mezi úroky	48
Tabulka 8: Úspěšnost finančních prostředků do minusu.....	49
Tabulka 9: Hodnocení finančních znalostí.....	50
Tabulka 10: Uvalení exekuce	51
Tabulka 11: Hospodaření se starobním důchodem.....	52
Tabulka 12: Možnosti zvyšování příjmu u senior	53
Tabulka 13: Spokojenost seniorů se starobním důchodem.....	54
Tabulka 14: Účast seniorů na předválečných akcích.....	55
Tabulka 15: Konzultace ohledně hospodaření s penězi.....	56
Tabulka 16: Pomoc při problémech s financemi	57
Tabulka 17: Ověření hypotézy 1	57
Tabulka 18: Ověření hypotézy 2	58
Tabulka 19: Ověření hypotézy 3	59
Tabulka 20: Ověření hypotézy 4	60
Graf 1: Struktura vzorku respondent	41
Graf 2: Znalost konsolidace úv r	43
Graf 3: Definice finanční gramotnosti a její význam.....	44
Graf 4: Informování poskytovatele půjčky	45

Graf 5: Rozdíl mezi kreditní a debetní kartou	46
Graf 6: Pravidelné vytváření rezerv	47
Graf 7: Rozdíl mezi úroky	48
Graf 8: Šerpání finančních prostředků do minusu	49
Graf 9: Hodnocení finančních znalostí	50
Graf 10: Hospodaření se starobním důchodem	51
Graf 11: Možnosti zvýšení příjmu u seniorů	52
Graf 12: Spokojenost seniorů se starobním důchodem.....	53
Graf 13: Účast seniorů na předválečných akcích	54
Graf 14: Konzultace ohledně hospodaření s penězi.....	55
Graf 15: Pomoc při problémech s financemi.....	56

ÚVOD

Tématem předložené bakalářské práce je finanční gramotnost seniorů. Jejím cílem je zjistit základní znalosti finanční gramotnosti seniorů v Libereckém kraji.

Téma i cíl práce byly zvoleny s ohledem na fakt, že koncem roku 2015 česká správa sociálního zabezpečení (dále jen SSZ) evidovala bezmála 80 000 dlužitelů se zařízenou exekucí srážkou nebo insolvenčními řízeními, přičemž počet takto exekvovaných dlužitelů dle statistiky SSZ stále narůstá. Na základě doručení nařízeného výkonu rozhodnutí soudem nebo exekucí na příkaz soudního exekutora, například insolvenční řízení apod. je SSZ povinna tyto srážky provádět. SSZ tak srážkami z důchodů vyplatila oprávněným osobám za rok 2015 celkem 1,84 mld. Kč. (SSZ 2016).

Lze se tedy domnívat, že výše uvedená situace pramení ze špatné orientace seniorů v oblasti finanční gramotnosti. Obecně je problematika finanční gramotnosti v médiích stále hodně diskutované téma. Na druhou stranu právě média často ukazují hlavně pomocí reklam výhodné půjčky a úvěry, avšak stinnou stránku následků neznalosti finanční gramotnosti ve formě exekucí a insolvenčních řízení tolik ukazovány nejsou. Přitom dobrá orientace a znalosti v oblasti finanční gramotnosti mohou být prevencí proti zadlužení (předlužení), chudobě a následnému sociálnímu vyloučení.

Samotné téma finanční gramotnost, které bylo zvoleno, je velice obsáhlé a nelze ho proto v této práci zcela podrobně zpracovat a poskytnout tak o problematice neznalosti finanční gramotnosti vyčerpávající pohled.

Práce je rozdělena na dvě části. Obsahuje část teoretickou a empirickou. Teoretická část se věnuje problematice finanční gramotnosti a také jednomu ze způsobů, jak finanční gramotnost zvyšovat. Přibližuje nám také další pojmy, které úzce souvisí s neznalostí finanční gramotnosti a stávají se často jejím následkem. S danou problematikou tak souvisí i pojmy předlužení, chudoba a sociální vyloučení. V teoretické části jsou významné i kapitoly, které jsou zaměřeny výhradně na seniory. Na zmínky v jejich sociální oblasti a také na jejich potřeby. V závěru teoretické části je stručně pojednáno o materiálním a finančním týrání.

Empirická část obsahuje průzkumné šetření a také jeho vyhodnocení. Toto šetření bylo za cíl zjistit úroveň finanční gramotnosti seniorů v Libereckém kraji. Na základě vyhodnocení odpovědí z dotazníku se autorka pokusila vytvořit šestiúhelníkový

problematikou finanční gramotnosti seniorů a zmapovat tak jejich orientaci v oblasti finanční gramotnosti. Vzhledem k cíli bakalářské práce byla stanovena výzkumná otázka a také byly vymezeny hypotézy, které byly ověřovány. Výsledky průzkumu pak byly zpracovány do grafů a tabulek, následně byla data vyhodnocena. V samotném závěru jsou uvedena navrhovaná opatření, jež autorka vytvořila v závislosti na zjištěných skutečnostech.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Finanční gramotnost

Jak bylo uvedeno již u úvodu, práce se zabývá finanční gramotností seniorů. Obsahem první kapitoly je vysvětlení některých pojmů spojených s finanční gramotností. Tato kapitola nás také seznámí s jedním z možných způsobů zvyšování finanční gramotnosti. Jedná se především o finanční vzdělávání, které zajišťuje především Ministerstvo financí ČR (dále jen MF ČR) prostřednictvím různých níže uvedených projektů.

1.1 Definice finanční gramotnosti

Dle MF ČR znamená finanční gramotnost soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů osob nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb (MF ČR 2010, s. 11). Finanční gramotnost dle MF ČR do těchto kapitol. Jsou jimi peněžní, rozpočtová a cenová gramotnost (MF ČR 2010, s. 12).

Peněžní gramotnost nám pomáhá při nakládání s finančními prostředky v hotovostní i bezhotovostní podobě, **cenová gramotnost** nám pomáhá pochopit inflaci a cenové mechanismy a **ropočtová gramotnost** nám radí, jak vést osobní, rodinný rozpočet, a zahrnuje v sobě i dvě složky specializované. Jsou jimi **správa finančních aktiv** (např. vklad, investice a pojištění) a **správa finančních závazků** (např. úvěr nebo leasing). To předpokládá v obou případech orientaci na trhu různě komplikovaných finančních produktů a služeb, schopnost mezi sebou jednotlivé produkty a služby porovnávat a volit ty nejvhodnější s ohledem na konkrétní životní situaci (MF ČR 2010, s. 12).

1.2 Definice finančně gramotného občana

MF ČR nám nabízí tuto definici finančně gramotného občana: „Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, v etně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na momentální životní situaci“ (MF ČR 2010, s. 11). Tato definice nám říká, jak nakládat s penězi, těmi hotovostními i bezhotovostními, a co s našimi penězi udělat inflace.

1.3 Zvyšování finanční gramotnosti

Při tvorbě této bakalářské práce a také dotazníku si můžeme klást otázku, zda existují nějaké možnosti zvyšování finanční gramotnosti. Jednou z možností zvyšování je bezesporu finanční vzdělávání, které je dlouhodobým procesem, a hlavním koordinátorem tohoto vzdělávání je MF ČR (MF ČR 2015). V květnu 2010 byla vytvořena Národní strategie finančního vzdělávání, jejímž cílem je vytvoření uceleného systému finančního vzdělávání pro zvýšení úrovně finanční gramotnosti občanů ČR (MF ČR 2010, s. 2).

1.3.1 Finanční vzdělávání

Pomocí finančního vzdělávání můžeme docílit zvýšení finanční gramotnosti. Při jeho využití je však potřeba dodržovat určité principy. Jsou jimi:

- **princip obecnosti**, který má zaručit to, že všechny projekty finančního vzdělávání mají poskytovat základní orientaci a pohled o finančních produktech a službách a nesmí sloužit k propagaci konkrétních produktů a služeb,
- **princip odbornosti** klade důraz na odbornou úroveň vzdělavatelů, kteří by měli mít dobré znalosti jak z oblasti financí, tak z oblasti vzdělávání,
- **princip zacílení** zajistí to, že konkrétní projekt či program jasně vymezí cílovou skupinu, pro kterou bude určen, a vybere vhodné informační kanály, aby se zamezilo nesprávné interpretaci (MF ČR 2010, s. 15-16).

1.3.2 Projekty finančního vzdělávání

Projekt, které se zabývají právě finančním vzděláváním obyvatel ČR je opravdu mnoho. Níže si uvedeme na ukázkou pouze některé z nich. Jsou určeny nejen pro seniory a poskytují je občanská sdružení, státní instituce, neziskové organizace, občanské společnosti nebo společnosti poskytující poradenství v oblasti financí.

Projekt **„Vzdělávání uchazečů o zaměstnání v oblasti socioekonomických kompetencí“** byl zaměřen na klienty Úřadu práce (dále jen ÚP) a jeho cílem bylo rozvíjení mimo jiné i jejich finanční gramotnosti, a tím jim pomoci při získávání a udržení zaměstnání. Tento projekt se realizoval od 2.7.2012 do 31.10.2015. V rámci prevence také poskytoval informace o předlužení. Hlavním cílem tohoto projektu byla

prevence předlužení a sociálního vyloučení nejen u osob, které jsou dlouhodobě nezaměstnané nebo se v evidenci ÚP opakovaně vyskytují. Tento projekt zajišťoval Fond dalšího vzdělávání, který je příspěvkovou organizací Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV). Vznikl za podpory například Evropského sociálního fondu (MPSV 2015).

ABC finančního vzdělávání je občanská společnost a jejím záměrem je zvyšovat pomocí praktického vzdělávání stabilitu a sílu českých rodin, pomoci zlepšovat finanční gramotnost a finanční vzdělávání. Tato společnost poskytuje mimo jiné i vzdělávání studentů, pedagogů, lektorů finanční gramotnosti, vzdělávání pro podniky i instituce. Zabývá se také tvorbou pomůcek a materiálů k výuce (ABC finančního vzdělávání 2015).

Senior Help s.r.o. je společnost, která vznikla z projektu Senior Help 2010. Tato společnost poskytuje společenské, aktivizační a vzdělávací služby pro seniory. Tyto služby poskytují například v Praze například klub pro seniory nebo seniorským zájezdem. Pro seniory připravuje nejen prezentace z oblasti finanční gramotnosti, ale také vlastní představení **šDivadlo naučí seniory finanční gramotnosti** (Senior Help 2016). Služby této společnosti jsou však placené.

Občanské sdružení D naopak poskytuje vzdělávání nejen pro seniory, prostřednictvím seminářů, v rámci projektu **šDalší vzdělávání občanů Liberecka**. Semináře jsou určeny pro širokou veřejnost a jsou zcela zdarma (Občanské sdružení D 2016). Více o tomto projektu a sdružení je uvedeno v podkapitole 2.3.4 níže.

Rubikon centrum je nestátní neziskovou organizací, která nabízí řadu projektů, mimo jiné i pro seniory. V roce 2014 tato organizace realizovala projekt **šVzdělávání seniorů v oblasti finanční gramotnosti a individuální poradenství v řešení zadluženosti pro seniory**. Na vzniku tohoto projektu se podílelo Ministerstvo vnitra ČR (dále jen MV ČR). V souvislosti s tímto projektem byla vydána i informační brožura **šJak na dluhy (nejen) pro seniory** (Rubikon centrum 2016).

2 P edlužení

Tato kapitola je vnována vysvětlení pojmu p edlužení, které úzce souvisí s neznalostí finanční gramotnosti a může se lehce stát jejím d sledkem. Zam íme se také na p íiny vzniku p edlužení a stručně se seznámíme se dvěma vybranými p ístupy a metodami v sociální práci, které mohou pomoci klient ům v jejich nep íznivé ůivotní situaci. Dále si konkrétn ě p edstavíme ůn které spole nosti, které poskytují pomoc v p edlužení. Jedná se v t ěinou o občanská sdružení, neziskové organizace, spole nosti poskytující poradenství v oblasti financí a nebo obecn ě prosp ěné spole nosti.

2.1 Definice p edlužení

Je pot eba íci, že existuje rozdíl mezi zadlužením a p edlužením. ůZatímco zadluženost je do určité míry normální a ůládoucí jev sou asné ekonomiky stát ě po celém sv ět ě, p edlužení je jifl nefládoucím jevem ů (Formy pomoci p edluženým ob an ům 2007, s. 4). P edlužení znamená, že dlužník p estává plnit své platební povinnosti a dostává se tím do ekonomické a psychosociální destabilizace. Jde o proces, který je dlouhodobý, vyvíjí se a ůsto vede k soukromému bankrotu (Formy pomoci p edluženým ob an ům 2007, s. 4). V p edlužení se jedinec ocitne, pokud ůnení schopen plnit své finanční závazky ů (Balabán, et al. 2011, s. 51).

2.2 P íiny vzniku p edlužení

Jednou z hlavních p íin vzniku p edlužení je bezesporu nedostate ná právní ochrana spot ebitel. Dal ěí p íiny jsou nedosta ující p íjmy, které vznikají nap ě. z nezam stanosti, nízké kvalifikace, neúsp ěného podnikání nebo v p ípad ě smrti, invalidity nebo nemoci ůivitele rodiny. Dále pak zbyte ů vysoké výdaje také ůsto vedou ke vzniku p edlužení (Evropský rok boje proti chudob ě a sociálnímu vylou ení 2016).

P edlužení má t ě stupn ě :

- ůneschopnost splácet komer ní p íjky, spot ebitelské úv ry a podobné dluhy,
- neschopnost platit za bydlení,
- nedostatek prost edk ů na jídlo a oble ení ů (Evropský rok boje proti chudob ě a sociálnímu vylou ení 2016).

Z p edlužení mohou vznikat i n které sociáln -patologické jevy nap . p edlužený jedinec ásto pobírá sociální dávky a zároveň se fliví nelegální prací, m fle podlehnout gamblerství, alkoholu, návykovým látkám, stává se pachatelem loupeřného p epadení apod. Pokud je p edlužena rodina, hrozí jí odebrání d tí do ústavní pé e (Balabán, et al. 2011, s. 51).

U jedinc , kte í se ocitli v p edlužení, se mohou za ít objevovat syndromy, které je asem donutí vyhledat odbornou pomoc. Mezi nej ast j-í syndromy pat í úzkost, deprese, nespavost a projevují se t lesnými obtířemi, jako jsou bolesti hlavy nebo b icha (Formy pomoci p edluženým ob an m 2007, s. 4).

P edlužení je také sociáln -ekonomickým problémem. Z hlediska sociálního se p edlužený jedinec -patn za le uje do b flného flivota a navíc také, pokud je v ekonomicky produktivním v ku, není ásto motivován k legálnímu zam stnání. Stává se z n j jedinec, který je závislý na sociálních dávkách, které pak ásto skon í v rukou lichvá . Z toho plyne i stále zvy-ování náklad celé na-í spole nosti, které jsou ur eny na sociální slufby, boj s kriminalitou apod. (Balabán, et al. 2011, s. 55).

2.3 Sociální práce s osobami v p edlužení

Sociální pracovníci, kte í se v nují p edluženým klient m, ásto mohou p í své práci pouřívát n které p ístupy a metody sociální práce, pomocí kterých hledají e-ení nep íznivé situace klient . Mohou jimi být nap . humanistický p ístup nebo také p ístup orientovaný na úkoly. V této kapitole se zam íme stru n na dva vybrané vhodné p ístupy v sociální práci a na dv metody, které se dají pouřít práv p í práci s p edluženými seniory.

2.3.1 Humanistický p ístup ke klient m v p edlužení

Pomocí tohoto p ístupu nahlíří sociální pracovník na klienta jako na šautonomní osobnost, která má za v-ech okolností hodnotu (Navrátil 2001, s. 49). V tomto p ístupu je kladen d raz na hledání smyslu flivota a pomoci klient m p í reflexi sebe sama. Nejvýznamn j-í humanistický autor C. R. Rogers výrazn ovlivnil poradenskou inností sociální práci. P í své poradenské innosti se snařil p íjmout klientovu osobnost bez toho, anifl by hodnotil jeho postoje a jeho chování. Zároveň se snařil být co nejvíce empatický a nahlířel na klientovu situaci šjeho o ima (Navrátil 2001, s. 50). Pokud klient nenalézá smysl ve svém flivot , m fle ho za ít hledat v opojení, nap . v alkoholu,

drogách nebo také v uspokojování materiálních potřeb pomocí nákupu v cíli na dluh apod. (Navrátil 2001, s. 69). Při hledání řešení klientovi dluhové situace je tento přístup sociálního pracovníka vždy nedirektivní, nehodnotící a sociální pracovník bude klientovi vždy aktivně naslouchat (Navrátil 2001 s. 50).

2.3.2 Přístup orientovaný na úkoly pro klienty v předlužení

V rámci tohoto přístupu se sociální pracovník snaží klientovi pomoci sestavit jakýsi systematický rámec, který klientovi pomůže zvládnout různé praktické problémy. Klient si sám volí úkol, který chce splnit. I malý úspěch klienta rozvíjí jeho sebevědomí a sebeúctu. Mezi klientem a sociálním pracovníkem dochází k vybudování vztahu, který je založený na partnerství a posilování. V důležitou autoritou je v případě tohoto přístupu klient sám (Navrátil 2001, s. 107). V rámci tohoto přístupu dochází k aktivní spolupráci mezi klientem a sociálním pracovníkem při řešení klientova dluhového problému. Tato spolupráce probíhá v rozmezí několika setkání. Tyto setkání mohou být až dvanáct. Pomocí jednotlivých kroků klient nachází řešení svého dluhového problému (Navrátil 2001, s. 108-111).

2.3.3 Metody sociální práce s předluženými klienty

Jednou z metod, která se snaží pomoci předluženým klientům, je specializované **dluhové poradenství**, které nabízejí například občanské poradny. Jedná se především o odborné sociální poradenství, do kterého patří i poradny pro seniory, poradny pro osoby se zdravotním postižením nebo i poradny pro oběti trestných činů a domácího násilí a také právnické poradny (Zákon č. 108/2006 Sb., § 37, odst. 163). Občanské poradny se specializují mimo jiné i na dluhovou problematiku svých klientů. V těchto poradnách pracují tzv. dluhová poradci, kteří klientům mohou pomoci s dluhy. Pomáhají klientům s analýzou dluhů, analýzou právních situací, ve kterých se klienti právně nacházejí, nebo se sestavením rodinného i osobního rozpočtu. Často také nabízejí pomoc při komunikaci s dlužníky. Tito poradci procházejí různými kurzy, pomocí kterých se dobře orientují například v insolvenčním zákoně, zákoně o exekutorech, exekučním řádu a majetkoprávní problematice. Klientům mohou pomoci i s návrhem na oddlužení. Problém předlužení často také souvisí s dalšími problémy. Jsou jimi například problémy předlužených klientů s bydlením, mezilidskými vztahy a sociálními dávkami. I s těmito problémy jsou schopni dluhová poradci klientům pomoci (Sociální práce 2009, s. 5-6).

Další metodou sociální práce, kterou můžeme použít při práci s problemulnými klienty, je **krizová intervence**. Ta je metodou, při které sociální pracovníci zasahují (intervenují) do tčké životní situace klient . asto jsou klienti vlivem této situace ohroženi na svém zdraví i život (Navrátil 2001, s. 113). V případě problemulení není výjimkou, že klient prožívá velký stres a asto může pomýšlet i na sebevražd, jako na jediné možné řešení své krize. Klient v krizi prožívá především emo ní rozrušení, pocit zmatku, úzkosti, deprese a hnvu. Může mít také pocit neschopnosti sám utvářet svůj vlastní život a z toho pak plyne i jeho snížená sebeúcta, snížená schopnost koncentrace. Dochází k narušení dosavadní psychosociální rovnováhy (Navrátil 2001, s. 114). Krizovou intervencí můžeme vymezit šjako specializovanou pomoc osobám, které se ocitly v krizi, v situaci, která způsobuje změnu v jejich navyklém způsobu života a vyvolává stav nerovnováhy, ohrožení a stresu (Těpatenková 2011, s. 13). Dle klasifikace vybraných životních událostí, které se mohou stát tzv. spouštěčem krize, patří mimo jiné změna finančního stavu, vysoká půjčka i splatnost půjčky (Matoušek 2008, s. 122).

2.3.4 Organizace pro občany v problemulení

V České republice existuje celá řada neziskových organizací, které nabízejí pomoc nejen seniorům, kteří jsou zadlužení nebo se jimi ocitli v problemulení. Mohou lidem pomoci při tvorbě splátkového kalendáře nebo v komunikaci s věřiteli. Níže si uvedeme některé známé organizace, které pomáhají klientům v problemulení.

Jednou z nich je **Aliance proti dluhům** (dále jen APD). V rámci prevence a pomoci v problemulení byla dne 4. května 2011 založena odborná platforma o Aliance proti dluhům. Tato odborná platforma sdružuje odborníky ze státních institucí i nestátních neziskových organizací. Vznik APD iniciovala Probační a mediální služba ČR, zástupci odboru prevence kriminality MV ČR a také Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. (MV ČR 2014). ŠProgram APD byl zpracován i do vládou schválené Strategie prevence kriminality na léta 2012-2015 (Rubikon centrum 2015). Cílem, kterých chce APD dosáhnout, je více. Jedná se například o alternativní formy oddlužení formou institutu dobrovolného vyrovnání mezi dlužníkem a věřitelem a pomoci tak lidem, kteří jsou v problemulení a nedosáhnou na limity pro oddlužení. Snaha APD směřuje k zakotvení výše uvedeného institutu do českého právního řádu. Dalším cílem APD je prevence kriminality právě díky alternativním formám oddlužení. Š Z výzkum vyplývá, že zadlužení je jedním z nejsilnějších motivů pro opakované páchaní trestnéinnosti (

(Rubikon centrum 2015). Dalšími cíli APD jsou pak dále například snížení nákladů na exekuci řízení, přísnější pravidla pro poskytování spotřebitelských úvěrů, legislativní zajištění registrace dlužníků, finanční vzdělávání, pomoc při prosazování zákona o bezplatné právní pomoci a prosazení tzv. chráněného útu proti exekuci (Rubikon centrum 2015).

Další neziskovou organizací je **Asociace obanských poraden** (dále jen AOP). Tato organizace vznikla v roce 1998 jako nástupnická organizace Sdružení pro vybudování sítě obanských poraden. V současné době AOP sdružuje 37 obanských poraden, celkem na 72 místech ČR. Poradny nabízejí nezávislé bezplatné sociálně odborné poradenství. AOP připravila prostřednictvím obanských poraden projekt Dluhové poradenství, na kterém se finančně podílejí společnosti SOB a.s. a Era Pořtovní společnost. Cílem tohoto projektu je zvyšování finanční gramotnosti obyvatel ČR, pomoci při tvorbě osobního nebo rodinného rozpočtu, při zpracování žádosti o oddlužení a pomoci v případě hrozící exekuce. Toto odborné sociální poradenství je poskytováno široké veřejnosti zcela zdarma a formou osobní, telefonické nebo emailovou (AOP 2014).

V Libereckém kraji se nejen senioři, kteří mají dotazy z oblasti dluhové problematiky nebo se chtějí v této oblasti vzdělat, mohou obrátit na **Obanské sdružení D**. Tato organizace nabízí od listopadu 2012 semináře, které se zaměřují na témata hospodaření s penězi a práva občana. Tyto semináře nabízí v rámci svého projektu Další vzdělávání občanů Liberecka. Tento projekt je financován z ESF a rozpočtu České republiky. Obanské sdružení D navíc realizuje i kurzy pro pracovníky v sociálních službách. Prostřednictvím svého kurzu Dluhové poradenství II. nabízí vzdělávání v oblasti odpovědného přístupu k financím (Obanské sdružení D 2016).

Další organizací, která poskytuje pomoc lidem v předlužení je i **Poradna při finanční tísní**. Jedná se o občanskou společnost a veřejnou službu, které tato společnost poskytuje, jsou zdarma. Tato poradna funguje v devíti městech ČR a její specializací je právní dluhové poradenství. Pomáhá svým klientům vypracovat návrh na oddlužení (insolvenční návrh - osobní bankrot). Cílem této poradny je špositivně působit na spotřebitele, aby měli hlubší finanční právní povědomí v oblasti poskytování úvěrů, například, uměli si předložit omezitelné a k předloženému řešení své platební neschopnosti přistupovali zodpovědně a aktivně (Poradna při finanční tísní 2014).

Dalším cílem této poradny je to, šaby v itelé (tedy zejména banky, úv rové i leasingové společnosti) byli p i poskytování svých finan ních produkt a p i e-ení p ípadných problém dlužníka se splácením více sociáln odpov dníõ (Poradna p i finan ní tísní 2014).

Dluhové poradenství nabízí také dal-í nezisková společnost **lov k v tísní**. Vznikla v roce 1992 šv okruhu vále ných zpravodaj a noviná v nujících se zahrani í, kterým ufl nesta ilo jen p íváfet do eské republiky informace, a za ali ven vyváfet pomocõ (lov k v tísní 2014). Hlavním posláním této nevládní a neziskové organizace je podpora lidské d stojnosti, svobody a sdílení práv dle V-eobecné deklarace lidských práv po celém sv t (lov k v tísní 2014). Pomocí projektu Obez etnost se vyplácí tato společnost pro-koluje sociální pracovníky a poskytovatele sociálních služeb v oblasti dluhové problematiky. Tyto kurzy vedou zku-ení poradci a jsou zcela zdarma díky finan ní podpo e EU a Ministerstva vnitra. V rámci tohoto projektu lov k v tísní nabízí také seminá e pro strážníky m stské policie a u itele základních a st edních -kol (lov k v tísní 2014). Díky tomuto projektu m fle být efektivn nabídnuta pomoc práv lidem, kte í se ocitli v p edlužení a topí se v dluzích.

e-ení dluhové problematiky a pomoc nabízí také velké množství tzv. oddluřovacích firem, které pat í do komer ního sektoru. Prost ednictvím svých finan ních poradc nabízejí lidem v dluhové pasti pomoc p i podání návrhu na oddluření k soudu, vypracování insolven ního návrhu nebo osobním bankrotu. Jedná se o komer ní oblast, a tak je v t-ina jejich služeb zpoplatn na. Na jejich webových stránkách jsou i ceníky, dle kterých tyto služby ú tují. Nap . na webových stránkách oddluřovacího centra je umíst na kalkula ka pro výpo et osobního bankrotu a je zde i kontakt pro domluvení sch zky s finan ním poradcem (Oddluřovací centrum 2014).

3 Chudoba

Problematika p edlužení často souvisí s chudobou a se sociálním vylou ením a to mnohdy ne jen okrajov . Vzhledem k tématu bakalá ské práce je vhodné zmínit i chudobu, protože práv ta m fle vyplynout z p edlužení a v extrémním p ípad sm ovat afl k sociálnímu vylou ení jedince¹. V této kapitole se proto zam íme na vymezení chudoby, její koncepty, p í iny, na m ení a také na její možná e-ení.

3.1 Vymezení chudoby

Vymezit p esnou definici chudoby není úpln možné. Je to dáno p edev-ím tím, fle chudoba je v r zných ástech sv ta společ ností vnímána a vymezena jinak. Mare-uvádí, fle existuje celá ada definic chudoby a také ada m r chudoby, které z t chto definic vyplývají (Mare-in Matou-ek 2013, s. 334).

Nap . Sv tová banka chudobu definuje jako stav, kdy si jedinec musí denn vysta it s mén nefl 1,25 dolary. Tato forma chudoby se v sou asné dob vyskytuje p edev-ím v rozvojových zemích (Krebs, et al. 2010, s. 119). V R a dal-ích vysp lých zemích se takto extrémní chudoba nevyskytuje. Jedná se spí-e o chudobu, která šje spojována s hmotnou nouzí, deprivací, s vylou ením jedinc i ur itých sociálních skupin od materiálních zdroj ō (Krebs, et al. 2010, s. 120). Chudoba je pro chudé stavem p ímé i nep ímé mnohonásobné deprivace. A ufl fyzické (hlad, podvýfliva, nemoci atd.), psychické nebo sociální (stigmatizace, sociální izolace, vylou ení apod.) (Mare-in Matou-ek 2013, s. 334).

3.2 Koncepty chudoby

Rozli-ujeme n kolik koncept chudoby. Jsou jimi:

- stará a nová chudoba,
- latentní a skrytá chudoba,
- subjektivní a objektivní chudoba,
- absolutní a relativní chudoba,
- p ímá a nep ímá chudoba.

---

¹ M fleme se ale setkat i s tím, fle se lov k jifl m fle nacházet v chudob (nap . pobírá nízký d chod) a to m fle vést k jeho zadlužení a následnému p edlužení.

Stará chudoba bývá často způsobena vlivem životních cyklů, v němž nebo neschopností práce (např. zlofení rodiny, stáří, chronická nemoc, handicap apod.). **Nová** chudoba pak může nastat, pokud se jedinec stane nezaměstnaným nebo bude mít nevýhodnou pozici na trhu práce (Mareš in Matoušek 2013, s. 335).

Jak název napovídá, **skrytá** chudoba je o něco společností skrytá a není součástí vládních statistik. Tímto typem chudoby jsou postiženi chudí lidé, kteří mají nárok na nějakou z dávek sociální pomoci nebo sociální služby, ale tyto možnosti nevyužívají. Důvodem může být jejich špatná orientace v oblasti poskytování sociálních dávek nebo sociálních služeb a dále také obava, že budou okolím stigmatizováni za to, že pobírají nějaké dávky nebo prostě jen odmítají z hrdosti pomoc od majoritní společnosti. Typickým příkladem jsou bezdomovci nebo nelegální imigranti (Mareš 1999, s. 58-59). O **latentní** chudobě hovoříme tehdy, pokud sociální transfer (finanční pomoc, bezplatná služba) pomáhá jedinci nebo domácnostem a ti se pak nemusí zařadit mezi chudé. Bez sociálního transferu by k tomu došlo. Nejsou tedy oficiálně chudí, ale bez nároku na sociální podporu by se jimi stali (Mareš 1999, s. 59).

V případě **subjektivního** konceptu chudoby není tento koncept při posuzování chudoby v dané společnosti příliš přesný. Tento koncept nemůže nikdy posloužit ke stanovení oficiální hranice chudoby, protože je založen pouze na subjektivních pocitech jedince. Zda se cítí být chudými či nikoli. Při **objektivním** konceptu chudoby nejsou důležité výpovědi lidí, zda se cítí být chudými. Důležité jsou analýzy sociálně ekonomických informací o souborech domácností. Hranici chudoby určuje autorita v podobě státu, která čerpá i z makroekonomických souvislostí (Krebs, et al. 2010, s. 120-121).

Koncept **absolutní** a **relativní** chudoby spadá pod vymezení objektivní chudoby (Krebs, et al. 2010, s. 121-122). Absolutní koncept chudoby je spojen s nedostatečným uspokojováním základních lidských potřeb. Projevuje se jak fyzicky (hlad, podvýživa, nemoci, nebezpečné životní prostředí apod.), tak sociálně (stigmatizace, sociální izolace, sociální vyloučení apod.) (Mareš in Matoušek 2013, s. 334). Chudí, kterých se týká relativní chudoba, se vzdalují od průměrného životního standardu dané společnosti. V tomto případě jsou uspokojeny základní lidské potřeby, ale přesto se tyto chudí mohou cítit vyloučeni ze společnosti například tím, že nejsou schopni si spojit, mají horší úroveň svého bydlení, oblečení apod. (Krebs, et al. 2010, s. 122).

V případě **příjmového** konceptu chudoby nejsou pro měření chudoby definovány příjmy. Definováno je kupní síla peněz a tyto příjmové koncepty jsou šlachovány na spotřebu a kvalitu života i na jeho deprivaci pramenící z nízkého životního standardu (Mareš 1999, s. 115). U **relativního** konceptu jsou naopak definovány dostupné příjmy jedince nebo domácnosti. Je zde definováno měření příjmů podle spotřeb. Tento způsob zjištění příjmů s sebou nese i problémy ve smyslu, jak se vypořádat například s příjmy ve formě sociálních transferů, se zdaněním příjmů atd. (Mareš 1999, s. 116).

3.3 Příčiny chudoby

Chudoba vzniká v podstatě z tří hlavních důvodů:

- z nízkých výdělků plynoucích ze zaměstnání,
- z nedostatku zaměstnání, tj. z nezaměstnanosti,
- z rozdílů ve vlastním bohatství (Krebs, et al. 2010, s. 124).

Dle Krebse chudoba v ČR ohrožuje jedince, kteří jsou nezaměstnaní, nekvalifikovaní (mají nejvyšší dosažené vzdělání základní), nízkého věku (mladé jedince), osamělí lidé a také staré osamělé seniory (Krebs, et al. 2010, s. 135). Lze se tedy domnívat, že právě osamělé seniory, kteří se účastní například vedlejších akcí, mohou být (nevýhodnou koupí nebo podepsáním nevýhodné smlouvy) ohroženi předlužením, chudobou a stát se tak sociálně vyloučenými jedinci.

3.4 Měření chudoby

Cílem měření chudoby je zjistit, proč se lidé stávají chudými. Měří se za to jejich nízký příjem nebo jejich nepřiměřené výdaje? Měření chudoby nám také pomáhá stanovit hranici chudoby a minimální úroveň příjmu, který domácnost potřebuje, aby se neocitla v deprivaci (Mareš 1999, s. 120). Pro měření chudoby se používají dvě metody, které se mohou navzájem kombinovat. Metoda **normativní** (absolutní) a metoda **relativní** (Krebs, et al. 2010, s. 126-127).

- **normativní** metoda spoívá ve vytvoření tzv. spotřebního koše, kde jednotlivé položky (služby, různé druhy zboží) a jejich cena stanovují minimální životní standard (Krebs, et al. 2010, s. 126). Dále se pak patřičně stanoví náklady, které poslouží k uspokojení základních potřeb (Mareš 1999, s. 125).

- **relativní** metoda určuje peněžní částku, která je potřebná k uspokojení minima základních životních potřeb. Tuto částku můžeme vyjádřit jako podíl na průměrném čistém příjmu, který připadá na osobu či domácnost v dané společnosti. Tato minimální peněžní částka je vymezena ze spolupráce odborníků z oblastí ekonomie, sociologie, zdravotnictví aj. (Krebs, et al. 2010, s. 126-127).

3.5 Možná řešení chudoby

Při řešení chudoby se používají různé sociálně politická opatření, která mají bu preventivní vlastnosti, nebo vlastnosti, které pomáhají řešit již existující chudobu. Opatření preventivního rázu vyúsťují k prevenci chudoby především vzdělávací politikou (Krebs, et al. 2010, s. 128-129), pomocí které jedinec může získat dobré profesní uplatnění a zajistit si tak životní existenci, svůj osobní růst a možnost plnit různé společenské role (např. role v rodině, v místě bydliště apod.) (Krebs, et al. 2010, s. 443).

Při opatřeních, která řeší již existující chudobu, se pro boj s chudobou využívá záporné zdanění příjmu, pomocí kterého se chudým poskytuje jednotná a snadno vymezená peněžní pomoc, která však zároveň nezbavuje chudé vlastní odpovědnosti za své životní podmínky. V domácnostech, kde není dosažena stanovená minimální výše příjmu na osobu, je příjem do této hranice dorovnán tzv. zápornou dchodovou daní. Tato metoda ale s sebou nese i nevýhody. Je to řešení plošné, a proto i náročné na ekonomické zdroje a také vzniká otázka, jakým způsobem stanovit hranici příjmu, která bude rozhodná pro poskytnutí záporné daně a při jakých podmínkách (Krebs, et al. 2010, s. 129).

K nejčastějším způsobům řešení již existující chudoby patří stanovování minimální příjmové veličiny. Sem patří minimální mzda a životní minimum. Minimální mzda šm může, ale také nemusí chudobu řešit, může ji dokonce i prohloubit (Krebs, et al. 2010, s. 130). Na jednu stranu minimální mzda chrání zaměstnance před extrémně nízkým výdělkem, ale na druhou stranu může nastat situace, kdy se zaměstnavatelé za nou bránit vysokým minimálním mzdám propouštěním svých zaměstnanců. Tím dojde ke zvýšení nezaměstnanosti a opoetovnému růstu chudoby. V případě životního minima platí, že pokud jedinec nebo domácnost nedosahují minimální hranice čistého příjmu

(kterou určuje společnost), je jim tato mezeru při splnění podmínek dorovnána formou dávky (Krebs, et al. 2010, s. 130-131).

4 Sociální vyloučení

Jak bylo již uvedeno výše, sociální vyloučení se může v extrémním případě stát důsledkem chudoby. Tato kapitola proto bude celá věnována sociálnímu vyloučení. Bude zde vysvětleno, co je sociální vyloučení a jaké jsou jeho vnější i vnitřní příčiny.

4.1 Definice sociálního vyloučení

Sociální vyloučení je procesem, při kterém je jedinci nebo skupině obyvatelstva znesnadněno nebo úplně znemožněno přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které zajišťují zapojení do ekonomických, sociálních a politických aktivit v moderní společnosti. Sociálně vyloučeným jedincům je zároveň odepřán přístup ke zdrojům, jako jsou zaměstnání, vzdělávání, bydlení, zdravotní péče a sociální ochrana (Balabán, et al. 2011, s. 51-52). Sociální vyloučení se vždy dotýká celé společnosti, jedním z jeho negativních dopadů je pak trvalé narušení společenské soudržnosti. Sociální vyloučení představuje kontinuální společenský fenomén, jehož eliminace si vyžaduje komplexní přístup. Absolutní formu sociálního vyloučení představuje v současnosti zejména bezdomovectví (MPSV 2016). Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách se sociálním vyloučením rozumí vyřazení osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace (Zákon č. 108/2006 Sb., § 3 písm. f).

Na stále zvyčejícím se počtu jedinců, kteří se stávají sociálně vyloučení, mají podíl rizikové faktory. Dle Krebse to jsou především dlouhodobá nezaměstnanost, dlouhodobě nízký příjem a nízká kvalita zaměstnání (Krebs, et al. 2010, s. 125). Také nízké vzdělání, kvalifikace, zdravotní postižení a stáří mohou být příčinou sociálního vyloučení. Krebs dále uvádí, že mohou vznikat i tzv. seniorská gheta, která vznikají v důsledku sociálního vyloučení seniorů ze společnosti (Krebs, et al. 2010, s. 126).

Výše uvedené rizikové faktory dokládají, že sociálně vyloučeným se může v případě ztráty zaměstnání nebo dlouhodobé nemoci stát kdokoliv. Sociálně vyloučenými se mohou snadno stát lidé s postižením, osoby romského původu, lidé trpící různými dlouhodobými nemocemi a také senioři.

4.2 Vnější příčiny sociálního vyloučení

Patří sem faktory, které sociální vyloučení lidé nemohou svým jednáním ovlivnit anebo jen s obtížemi. Vycházejí z jednání lidí, kteří stojí mimo sociální vyloučení nebo jsou dány podmínkami, které určuje aktuální situace ve společnosti.

ŠDo této oblasti patří především:

- trh práce a jeho charakter,
- bytová politika státní správy a místní samosprávy,
- sociální politika státu,
- praxe místních samospráv ve vztahu k sociální oblasti,
- diskriminace a stigmatizace některých jedinců na základě charakteristik, jako rasa, etnicita, národnost, sociální status apod. (Brofl, et al. 2007, s. 8).

4.3 Vnitřní příčiny sociálního vyloučení

Tyto faktory vycházejí z chování lidí, kteří jsou sociálně vyloučeni. Svými postoji a svým jednáním si sami způsobují sociální vyloučení své osoby. Tyto příčiny jsou většinou důsledkem působení vnějších.

Do těchto vnitřních příčin patří například:

- ztráta pracovních návyků a dlouhodobé nezaměstnanosti,
- dlouhodobá neschopnost hospodařit s penězi a dostát svým finančním závazkům,
- orientace na okamžité uspokojení potřeb vyplývající z dlouhodobé frustrace,
- apatie a nízká motivace k řešení vlastních problémů atd. (Brofl, et al. 2007, s. 9).

5 Stáří a stárnutí

Tato kapitola je velice důležitá. Seznámí nás s pojmem senior a pomůže nám zorientovat se ve změnách v sociální oblasti, kterými seniori během svého stárnutí prochází, a budou zde také uvedeny potřeby seniorů, které mohou být v kombinaci s možným týráním seniorů jinou jejich potřebou. S ohledem na cíl práce se proto v této kapitole zaměříme také na týráním seniorů, a to především na materiální a finanční týráním.

5.1 Senior

Je třeba přesně definovat pojem senior. Pro potřeby této bakalářské práce můžeme vycházet z definice autorů Pichauda a Thareauové, kteří uvádí, že starý člověk je ten, kdo v určitém společenství má déle než ostatní nebo ten, který má déle než většina v té době žijících lidí (Pichaud, Thareauová 1998, s. 25). Společnost také často označuje seniora jako důchodce, stařeň, stařenku, geronta nebo dědečka a babičku (Ondráková, et al. 2012, s. 12). Seniořem se stává člověk, který dosáhl kalendářního věku 65 let a více (Zaidi in Ondráková, et al. 2012, s. 14).

5.2 Stáří a stárnutí

Každý z nás během svého života prochází několika životními vývojovými etapami a každá z těchto etap na nás působí jinak. Stáří je poslední vývojovou etapou, která uzavírá lidský život. Je důsledkem a projevem geneticky podmíněných involučních procesů, modifikovaných mnoha zevními faktory, z nichž zvláště významné jsou nemoci, způsob života a životní podmínky (Ondrušová 2011, s. 16). Proces stárnutí působí do našeho života důležitě a má celkový dopad na celou naši osobnost. Zaměříme se tedy především na změny osobnosti během stárnutí. V současné době rozdělujeme etapu stáří na tato léta:

- 65-74 let: mladí seniori,
- 75-84 let: staří seniori,
- 85 a více let: velmi staří seniori (Ondrušová 2011, s. 17).

5.3 Změny v sociální oblasti

Auto i Kalvach a Rabu-ic vymezují příchod stáří dnem, kdy jedinec odchází do starobního důchodu (Kalvach, Rabu-ic in Jaro-ová 2006, s. 29). Při odchodu do důchodu dochází k několika změnám. Šodchodem do důchodu se mění sociální role seniora. Končí role pracovní, dochází ke změnám v rolích rodinných například nová role prarodiče (Jaro-ová 2006, s. 29). Mezi výrazné projevy sociálního stárnutí patří tzv. uvolňování. Jedná se o omezování sociálních kontaktů s druhými lidmi, které může být způsobeno právě odchodem do důchodu (Bromley in Jaro-ová 2006, s. 29).

Starý člověk může být také odchodem ze svého zaměstnání omezovaný ve svých společenských a kulturních aktivitách. Je to dáno především tím, že dochází ke změně v jeho ekonomickém zajištění (Jaro-ová 2006, s. 30).

S příchodem stáří může u starého člověka nastat také jeho závislost. Jedná se především o závislost fyzickou, při které je odkázaný na pomoc druhé osoby, a také o závislost citovou, při které je závislý na svém partnerovi nebo svých dětech (Jaro-ová 2006, s. 30).

Odchodem do důchodu může senior také začít omezovat své společenské aktivity a může začít trpět tzv. handicapem sociální integrace, při kterém je seniorovi znemožněno účast na sociálních vztazích, které byly pro něj dříve zásadní (Pacovský in Jaro-ová 2006, s. 30). Omezování společenských aktivit může být často u seniora ovlivněno také jeho tělesnými změnami, kvůli kterým se senior může sám stranit svého okolí a dostávat se tím do samoty a sociální izolace (Pichaud a Thareauová in Jaro-ová 2006, s. 30).

Ve stáří dochází často také k tomu, že senior ovdoví a tento fakt jen prohloubí jeho obavu z osamlosti a opuštěnosti. Na této obavě se mohou dále podílet i senior v nepatřný zdravotní stav (závažné onemocnění, ztráta sluchu nebo zraku apod.) nebo psychický stav (deprese, demence apod.) (Vágnerová in Jaro-ová 2006, s. 31).

S příchodem stáří senior může pociťovat generační osamlost a musí se často vyrovnávat s úmrtím svých vrstevníků nebo svého životního partnera (Jaro-ová 2006, s. 31). Je proto velice důležité, aby senior udržoval dobré mezilidské vztahy a byl obklopený fungující rodinou. Tím se zabrání pocitu osamlosti a izolace ve stáří (Sýkorová in Jaro-ová 2006, s. 31).

Odchodem do důchodu má také senior k dispozici spoustu volného nestructurovaného času (Vágnerová in Jarošová 2006, s. 31). Měl by se snažit ho co nejlépe využít a začít rozvíjet v rámci svých možností (tlesných i duševních) nějakou prospěšnou práci, která nemá žádné vazby s jeho původní profesí (Bartko in Jarošová 2006, s. 31).

5.4 Potřeby senior

Definovat pojem potřeba není jednoduché. Lze ji definovat například jako rozdíl mezi aktuálním stavem a žádoucím stavem (Zatloukal, et al. 2011, s. 82). Potřeba je projevem nějakého nedostatku, chybí něčeho, jehož odstranění je žádoucí. Něco, co flivá bytost nutně potřebuje pro svůj flivot a vývoje (Nakonečný in Jarošová 2006, s. 32). Zejmenejvíce známou je hierarchie potřeb, kterou sestavil představitel humanistické psychologie Abraham Maslow (Jarošová 2006, s. 32). Lidské potřeby rozdělil do 5 oblastí, které si můžeme představit jako pyramidu, a můžeme je na sebe vrstvit. Základ pyramidy tvoří potřeby fyziologické, nad nimi je potřeba bezpečí, třetí úroveň tvoří potřeba náleflení a lásky, čtvrtou úroveň tvoří potřeba úcty a na vrcholu pyramidy je pak potřeba sebeaktualizace (Drapela 2011, s. 139-140). Můžeme říci, že tyto potřeby jsou mezi sebou provázané a vzájemně na sobě závislé. Fyziologické potřeby nám zajišťují fyziologické představy, potřeba náleflení a lásky nám zajišťují duševní pohodu a rozvoje naší osobnosti, potřeba sebeaktualizace nás pak směřuje k potřebám vyšším (Drapela 2011, s. 138). Pokud nejsou potřeby určitého stupně v hierarchii v dostatečné míře uspokojeny, další vzestupný krok nenastane. To však neznamená, že potřeby jedince musí být na každé úrovni hierarchie zcela naplněny (Drapela 2011, s. 139).

Věkni máme potřeby být a zastat uflite ní, uznávání a platní. Tyto potřeby mohou mladší lidé uspokojovat jak v rodině, tak i ve svém zaměstnání (Drapela, et al. 2012, s. 33). Senior však tuto poslední možnost v t-inou nemá. Dle Vágnerové je přitom specifickým znakem stáří v t-í zaměstnanost na vztahy k druhým lidem a právě potřeba být uflite ný a prospěšný pro ostatní. Pokud senior poci uje, že je nepotřebný, můžeme to pro něj představit silnou emo ní zátl a sniřovat jeho sebevdomí (Vágnerová 2008, s. 104). Ve stáří senior výrazně poci uje v t-í závislost na své rodině a má v t-í potřeby lásky a sounáleflitosti (Vágnerová in Jarošová 2006, s. 33). Potřeba komunikace s druhými lidmi můžeme být s odchodem stáří také značně omezena. Příčinou můžeme být nefungující rodina nebo odchod ze zaměstnání do důchodu. Z výše uvedeného vyplývá,

ře ve stá í jsou velice d ležitě sociální pot eby, do kterých pat í zejména pot eby nálefení a lásky.

Do t chto pot eb pat í:

- pot eba informovanosti, která znamená, že chceme mít zprávy ze svého okolí, o svých blízkých, o sv t , o svém m st nebo tvrti. Máme stále pot ebu být v kontaktu s vn j-ím sv tem,
- pot eba nálefet k n jaké skupin v nás vyvolává pocit, že chceme být sou ástí n jakého klubu, skupiny p átel nebo rodiny. Pokud je tedy nap . senior m znemožn no ú astnit se setkávání s vrstevníky nebo nav-t ovat n jaké zájmové akce i svoji rodinu, pak m že senior trp t pocity, které jsou plné bolesti, a je t flké se s nimi vyrovnat,
- pot eba lásky nám pak íká, že každý z nás touží lásku dávat i p íjmat a v d t, že s námi druzí lidé po ítají,
- pot eba vyjad ovat se a být vyslechnut pro nás znamená, že máme pot ebu s n kým promlouvat, komunikovat a také vyjad ovat sv j názor s tím, že nás druzí lidé vysly-í (Pichaud, et al. 1998, s. 39).

Z vý-e uvedených pot eb se lze domnívat, že senio i, kte í nemají dostate n uspokojeny sociální pot eby, mohou snadno podlehnout nap . p edvád cím akcím, protože mají pocit, že jim jejich ú ast na nich p ínese práv kontakt s vn j-ím sv tem, s vrstevníky z jejich m sta (vesnice) a že si budou moci s n kým popovídat a také že budou mít n jakým zp sobem vypln ný volný as. Tento problém m že nastat, zejména pokud v míst seniorova bydli-t není klub pro seniory nebo n jakým zp sobem selfe rodina seniora, která se o n j nedokáže vhodným zp sobem postarat. Práv tento fakt m že být p í inou zadlužení seniora na t chto akcích, vinnou neznalosti finan ní gramotnosti a nenapl n í jejich sociálních pot eb.

5.5 Týrání senior

V této kapitole se zam íme na týrání senior (p edev-ím finan ní), které m že být jedním z d vod vzniku finan ní tísn a dluh u senior . Pojem týrání si ast ji spojujeme do souvislosti se flenami, d tmi nebo zví aty. Na-e spole nost asto nevnuje pozornost násilí, které se páchá na seniorech. M že to být zp sobeno r znými d vody, nap . tím, že toto p íko í je senior m zp sobováno za zav enými dve mi (v institucích,

v domácím prostředí, na p edvád cích akcích) nebo m fle být dal-ím d vodem i stud, p ípadn obavy seniora, který se rad ji se svým problémem nikomu nesv í.

Obecnou definici týrání popsala jifl v roce 1996 Sv tová zdravotnická organizace jako šúmynslné pouflití i hrozbu pouflití fyzické síly nebo moci proti sob , jiné osob , proti skupin i komunit , a to síly (moci), která má, nebo s vysokou pravd podobností bude mít, za následek poran ní, smrt, psychickou újmu, poruchu vývoje i osobnostiõ (Ha-kovcová 2004, s. 13). Týrání je chápano jako šzlé nakládání s druhou osobou, které se vyzna uje zna ným stupn m bezcitnosti a hrubosti, a které u ob ti vyvolává pocity hlubokého p íko íõ (Ha-kovcová 2004, s. 13-14).

Je smutným faktem, fle problematice týrání a zanedbávání senior je v nováno 10krát mén pozornosti nefl jiným ohroženým skupinám, nap . d tí a flen. Tato problematika vzbudila se zpofld ním pozornost v R a SR zhruba v polovin 90. let (Kalvach, et al. 2004, s. 352-353). šOsoby, které -patn zacházejí se star-ími lidmi, mohou být lenové rodiny, profesionální pe ovatelé, p átelé, nebo i neznámí lidéõ (To-nerová 2000, s. 16).

Existují r zné druhy týrání, které jsou páchány na seniorech. Pat í k nim zejména fyzické týrání, citové a psychické týrání, pohlavní zneufívání, finan ní a materiální zneufívání, zanedbávání pé e, druhotné poniflování, zanedbání pé e o sebe sama tzv. self-neglect (Kalvach, et al. 2004, s. 354-355). Pro ú el této bakalá ské práce se více zam íme na formu finan ního a materiálního týrání.

Finan ní a materiální zneufívání je u senior velmi ástým jevem. Tento druh týrání se odehrává prost ednictvím vynucování finan ních ástek, zm nou záv ti, nevýhodnými p evody majetku nebo omezování vlastnických nebo uflivatelských práv (Kalvach, et al. 2004, s. 354-355).

M fleme se domnívat, fle p edev-ím forma finan ního a materiálního týrání se objevuje v souvislosti s p edvád cími akcemi, na které senio i jezdí a na kterých se zadluflují. Jedná se v t-ínou o vynucování finan ních ástek.

5.5.1 Ukazatele finan ního a materiálního týrání

Nífle uvedené skute nosti nám mohou pomoci odhalit týrání a zneufívání seniora. V p ípad finan ního a materiálního týrání jsou hlavními ukazateli šnep esná, zmatená nebo fládná pov domost o vlastní finan ní situaci, nevysv tlitelná nebo náhlá

neschopnost platit úty, nakoupit potraviny nebo podmínky osobní potřeby, nerovnoměrnost mezi příjmy/majetkem a životní úrovní, obava nebo strach, když se mluví o penězích, náhlý, bezdůvodný převod majetku starší osoby jiné osobě/osobám, neochota vydávat peníze za starší osobu za potěbné služby nebo péči, i když si to starší osoba může dovolit, mimo žádný zájem členů rodiny o majetek starší osoby (Tošnerová 2000, s. 13).

Neobvyklé a náhlé investice seniora a jeho následná špatná finanční situace může poukazovat na to, že se senior stal obětí některé z mnoha společností, které provozují především akce pro seniory, a obětí finančního týrání. Tyto společnosti si záměrně vybírají právě seniory, u kterých následně zneužívají jejich důvěry, například nezkušenosti v problematice finanční gramotnosti a jejich zdravotní stav. Dle provedených kontrol Českou obchodní inspekcí (dále jen OI) bylo zjištěno až 88,7 % porušení obecně závazných právních předpisů u společností, které pořádají především akce pro seniory (OI 2016).

II. EMPIRICKÁ ÁST

6 Cíl pr zkumu a vyhodnocení pr zkumu

Empirická ást na-í bakalá ské práce navazuje na teoretickou ást. Cílem pr zkumu bylo zjistit základní znalosti finan ní gramotnosti senior v Libereckém kraji. Pr zkum byl realizován v ervnu a í srpnu roku 2015.

Autorka se rozhodla pro kvantitativní strategii pr zkumu, konkrétn pro metodu dotazování. Byla pouflita technika dotazníku. V této kapitole se tedy budeme v novat cíli pr zkumu, hypotézám a metodologii pr zkumu. Zam íme se na vzorek respondent a pr b h na-eho pr zkumu. V-echna získaná data se v této kapitole pokusíme vyhodnotit a interpretovat. V-e pak doplníme vlastními návrhy opat ení.

6.1 Výzkumná otázka a stanovení hypotéz

Výzkumný problém je prvním krokem výzkumu. Jeho stanovení je nejt fl-í fází p ípravy výzkumu. Cílem výzkumu je odpov d t na na-e otázky (Soch rek, Sluková 2013, s. 25). Dle Gavory existují t i typy výzkumných problém :

- **Deskriptivní** (popisné) výzkumné problémy popisují situaci, stav nebo jev, který se vyskytuje. Výzkumnými metodami jsou dotazník, pozorování, -kázování nebo interwiev.
- **Rela ní** (vztahové) výzkumné problémy se snaflí potvrdit existenci vztahu mezi zkoumanými jevy a také popsat, jak je tento vztah t sný, av-ak nelze stanovit, který z pozorovaných jev je p í inou vý-e uvedeného vztahu.
- **Kauzální** výzkumné problémy zji- ují p í inné vztahy. Zam ují se na p í inu, která vedla k ur ítemu d sledku. Nej ast j-í metodou je experiment (Gavora 2010, s. 53-57).

V na-em p ípad se tedy jedná o deskriptivní výzkumný problém, který zní:
šJakých výsledk , p i pr zkumu finan ní gramotnosti, senio i dosáhli?š

Výzkumná otázka musí souviset p ímo s p edm tem výzkumu a výzkumník na ní musí na konci svého výzkumu najít odpov (Soch rek, Sluková 2013, s. 28-29). P edm tem na-eho pr zkumu je zji-t ní základních znalostí finan ní gramotnosti senior v Libereckém kraji. Objektem na-eho pr zkumu jsou pak senio i dle nífle

uvedených relevantních znaků. Pro potřeby našeho průzkumu zní výzkumná otázka takto: **Šorientují se senioři i Libereckého kraje v oblasti finanční gramotnosti?**

Z hlavních výzkumných otázek dále vyplývají dílčí otázky. Pro potřeby našeho průzkumu byly stanoveny tyto dílčí otázky:

1. Existuje rozdíl ve finanční gramotnosti mezi seniory dle pohlaví?
2. Existuje souvislost mezi dosaženým vzdláním seniora a jeho znalostmi v oblasti finanční gramotnosti?
3. Dokáží se senioři orientovat v bankovních a úvěrových produktech?
4. Účastní se nebo se účastnili senioři p edvád cích akcí?

Hypotézy jsou konkrétní a nejl výzkumný problém a rozkládají ho na menší části. Prostřednictvím výzkumu se snažíme o potvrzení nebo vyvrácení zvolených hypotéz. Hypotéza je vdeckým předpokladem, který vychází z poznatků nebo praktických zkušeností výzkumníka (Gavora 2010, s. 63). Dobře stanovenou hypotézu poznáme dle toho, že se zaměje na vztah mezi proměnnými (Kerlinger in Sochrek, Sluková 2013, s. 30). Je více typů hypotéz. V případě našeho průzkumu se jedná o alternativní hypotézy, které patří do oblasti statistických hypotéz. V případě alternativních hypotéz počítáme s rozdílem mezi zkoumanými jevy (Ondrejko in Sochrek, Sluková 2013, s. 31).

H1: Předpokládáme, že muži se lépe orientují v oblasti finanční gramotnosti než ženy.

H2: Předpokládáme, že nejlepší znalosti z oblasti finanční gramotnosti mají senioři s vysokokolským vzdláním.

H3: Předpokládáme, že minimálně polovina seniorů hodnotí svou finanční gramotnost velmi dobře i výborně.

H4: Předpokládáme, že více jak polovina seniorů jezdí na předvád cích akce.

6.2 Výzkumný vzorek

Základní soubor je tvořen ze všech lidí, o kterých chceme informace získat během výzkumu, přičemž je dlefité získat ho tak, aby odpovídal uplatnění získaných výsledků. Věchny získané informace budou tedy platit pouze pro tento základní soubor (Gavora 2010, s. 73). Pro potřeby našeho průzkumu, který provádíme v rámci bakalářské práce, byl zvolen jeden výzkumný vzorek 60 osoby starší 65 let, které žijí

v Libereckém kraji. Minimální věková hranice 65 let byla zvolena dle autorky Ondrákové (viz. kap. 5.1). Základní výzkumný vzorek tvořilo 64 949 seniorů starších 65 let žijících v Libereckém kraji (SÚ 2011, s. 10), vlastní výzkumný vzorek 51 seniorů z Libereckého kraje. Z výše uvedených kritérií vyplývá, že při výběru respondentů do vlastního výzkumného vzorku byl použit záměrný výběr. Záměrný výběr se uskutečňuje na základě určení relevantních znaků, tj. těch znaků základního souboru, které jsou důležité pro dané zkoumání (Gavora 2010, s. 79).

Byly tedy stanoveny tyto znaky:

- **Respondenti (seniory) musí být starší 65 let (muži i ženy)** - minimální věková hranice 65 let byla stanovena dle autorky Ondrákové (viz. kapitola 5.1), která označuje za seniora člověka staršího 65 let.
- **Musí mít trvalé bydliště v Libereckém kraji** - zaměřili jsme se pouze na Liberecký kraj, ve kterém jsme nápr zkoumání chtěli zrealizovat.

Tabulka 1: Vlastní výzkumný vzorek a rozdělení dle věku a pohlaví

VLASTNÍ VÝZKUMNÝ VZOREK			
	RESPONDENTI	ABSOLUTNÍ ČETNOST	RELATIVNÍ ČETNOST (%)
LIBERECKÝ KRAJ	MUŽI NAD 65 LET	21	41 %
	ŽENY NAD 65 LET	30	59 %
CELKEM		51	100 %

Zdroj: vlastní výpočet

Celkově jsme chtěli oslovit 60 vhodných seniorů (respondentů), kteří splňují výše uvedená kritéria. Dotazník jsme osobně předložili nejprve 20 seniorům. Tyto osoby jsme pak požádali, zda by oslovily další seniory ze svého okolí a mohly jim předat náhodný dotazník k vyplnění. Tato technika postupného nabalování je označována jako technika sněhové koule (snowball). Špoívá ve výběru jedinců, při kterém nás nějaký původní informátor vede k jiným členům naší cílové skupiny (Disman 2011, s. 114).

6.3 Metodologie a technika průzkumu

Dle Gavory (2010, s. 19) je velice důležité pro průzkum správně vybrat vhodnou metodu i techniku, která plyne z naší vybrané metody. Dále Gavora upozorňuje na tzv. předvýzkum. V případě této bakalářské práce se jedná o pilotní průzkum. Díky pilotnímu průzkumu máme možnost si ověřit, zda jsme vhodně zvolili metodu i techniku, a také seasto p íjdeme na nedostatky nebo nejasnosti, které máme později

odstranit. Pilotním průzkumem se vyhneme chybování v samotném průzkumu. V této bakalářské práci byl malý pilotní průzkum použit. Pilotní průzkum proběhl u čtyř dotazovaných seniorů. S těmito seniory jsme postupně rozebrali každou otázku dotazníku. Respondenti (seniory) se vyjádřili k tomu, zda otázce rozumí a případně navrhli, jak otázku formulovat tak, aby nedošlo k nedorozumění. Tyto konzultace byly velice přínosné, protože na otázku ohledně konkrétní výše odchodu seniory odmítali odpovídat. Z toho důvodu tato otázka byla z dotazníku vyřazena. Během vyplňování dotazníku jsme se také setkali s názorem, že dotazník je příliš osobní, avšak všechny další otázky v dotazníku nakonec seniory zodpověděli.

Pro cíl práce byla zvolena metoda dotazování a technika dotazníku (viz. příloha A). Pojmy metoda a technika se mohou často zaměňovat. Jak uvádí Gavora (2010, s. 85), výzkumná metoda je širší obecný název pro proceduru, se kterou se získávají data v terénu. Z dané metody pak můžeme vytvořit její konkrétní výzkumný nástroj (techniku). V našem případě se tedy jedná o dotazník, který obsahuje 18 otázek, a jeho vyplnění je dobrovolné a anonymní.

Gavora (2010, s. 121) popisuje dotazník jako prostředek ke kladení písemných otázek, díky kterému získáváme písemné odpovědi. Dále uvádí, že se jedná o nejpoužívanější techniku získávání údajů. Dotazník má i svá rizika, například nesprávné sestavení, zadání a vyhodnocení. Používá se v těsné a hromadném získávání dat.

Níže si musíme uvést dle Dismana (2011, s. 141) i to, které kladné a záporné stránky dotazníku:

Kladné stránky dotazníku:

- relativně malá nákladovost,
- menší časová náročnost,
- anonymita respondenta,
- možnost pracovat s větším počtem respondentů.

Záporné stránky dotazníku:

- nízká návratnost,
- možná záměna respondentů,
- velké nároky na ochotu respondentů.

Technikou sn hové koule se nám poda ilo dotazník p edat celkem 60 respondent m. P i poufítí dotazníku je d lefítá jeho návratnost. Jedná se o špom r po tu odeslaných dotazník k po tu vypln ných a vrácených dotazník ō (Gavora 2010, s. 130). Gavora (2010, s. 130) ozna uje minimální návratnost 75 % a zároveň uvádí, že je n kdy povolena i nífl-í návratnost. Návratnost dotazník byla v na-em p ípad 85 %, tj. 51 z celkového po tu 60 dotazník .

V dotazníku m feme poufít r zné typy otázek. Mohou to být otázky otev ené, uzav ené, polouzav ené nebo -kálované. Pro zvý-ení respondentovy pozornosti je vhodné st ídat v dotazníku více typ otázek. Jednotlivé typy otázek by se v-ak nem ly st ídat neustále, protože to m fle respondenta naopak rozptylovat (Gavora 2010, s. 124-128). V na-em dotazníku byly poufity otázky uzav ené, polouzav ené a -kálované.

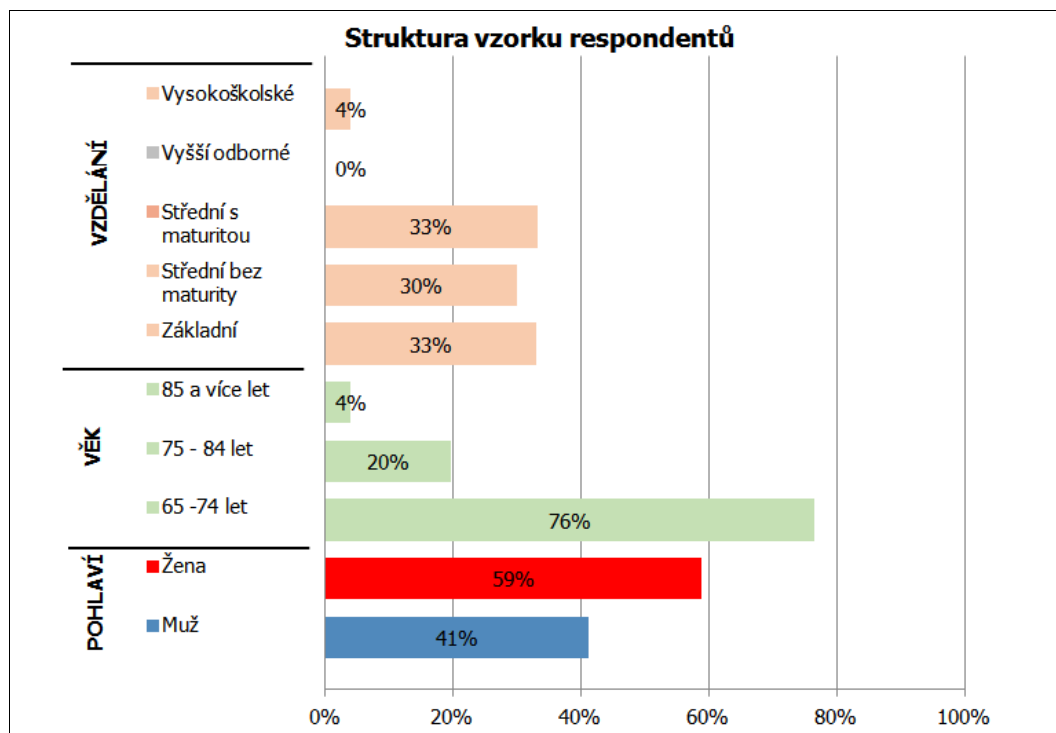
6.4 Vyhodnocení získaných dat

Cílem této kapitoly je vyhodnotit a prezentovat data náleho výzkumného vzorku. Všechna data byla získána pomocí dotazníku. Nále dotazník použitý k zjištění finanční gramotnosti seniorů v Libereckém kraji byl vypracován jako součást této bakalářské práce. Jak bylo již uvedeno výše, skládá se z 18 otázek, pomocí kterých se snažíme zmapovat tuto problematiku. Anonymita zvolené techniky nám pomohla k získání upřímných odpovědí od respondentů. Všechny odpovědi respondentů jsou zpracovány v grafech i v tabulkách a doplněny komentáři.

Návratnost dotazníků, jak bylo uvedeno výše, nebyla stoprocentní. Celkem jsme pracovali s 60 dotazníky, ale ne všechny jsme mohli zpracovat a vyhodnotit. Devět dotazníků jsme z hodnocení museli vyadit. Důvodem bylo nevyplnění (vynechání) některých odpovědí. Základní počet, z kterého bylo provedeno vyhodnocení, činil 51 dotazníků, což odpovídá 100 % (N = 51).

6.4.1 Identifikační údaje respondentů

V první části náleho dotazníku (otázky 1 až 3) byli respondenti dotazováni na pohlaví, věk a vzdělání. Tyto údaje byly shrnuty do jednoho grafu.

Graf 1: Struktura vzorku respondentů

Zdroj: vlastní dotazníkové šetření

Z grafu je patrné, že v našem průzkumu převládají ženy nad muži. Bylo 59 % z dotazovaných seniorů a mužů bylo 41 %. Tento výsledek může souviset s faktem, že muži se obecně dožívají nižšího věku než ženy a umírají dříve.

Věk dotazovaných seniorů je pro náš průzkum dělený a byl rozdělen dle věkových hranic, které jsou ve výše uvedené teoretické části. Minimální věková hranice 65 let a etapy stáří byly stanoveny dle autorky Ondrušové (viz. kapitola 5.2). Z grafu je patrné, že na naše otázky odpovídalo 76 % seniorů ve věku spadajícího do období tzv. mladých seniorů (opět viz. kapitola 5.2) a 20 % seniorů ve věku tzv. starých seniorů. Zbývajících 4 % seniorů patřilo do období tzv. velmi starých seniorů.

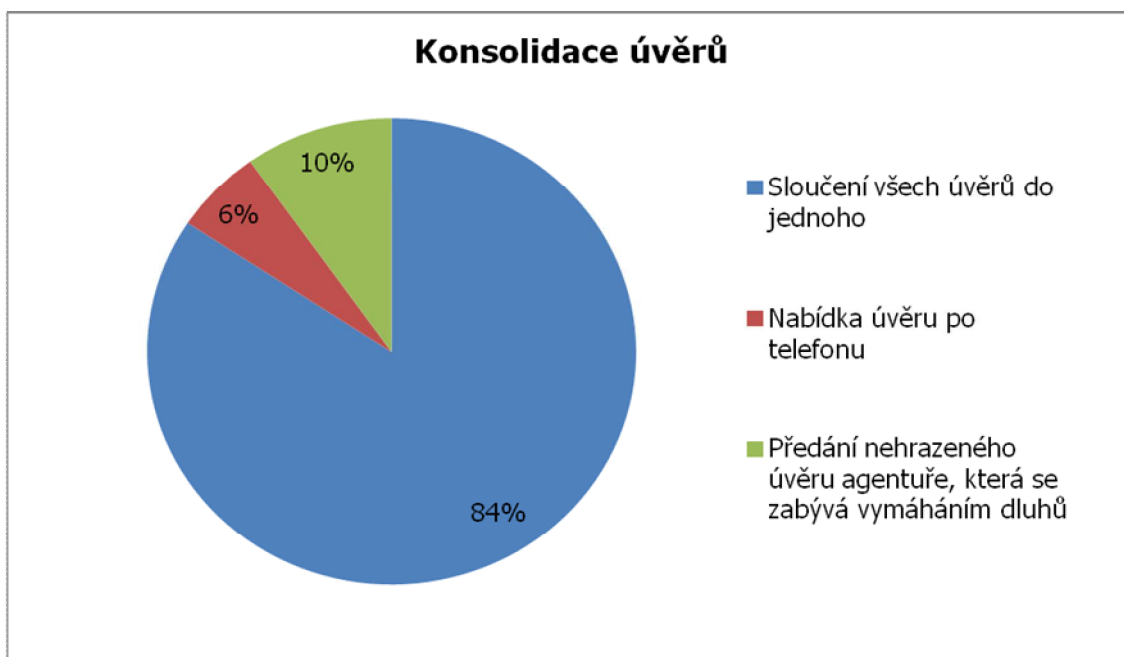
Co se týká vzdělání u dotazovaných seniorů, tak byly výsledky překvapivě vyrovnané (kromě vysokoškolského vzdělání a vyššího odborného). Nejvíce po et respondent má vzdělání základní (u 33 %) a také stejné s maturitou (také u 33 %). Stejně vzdělání bez maturity mělo celkem 30 % seniorů. Vyššího odborného vzdělání nedosáhl nikdo a vysokoškolského vzdělání pouze 4 % respondentů.

V případě dosaženého vzdělání u seniorů je nutné počítat s jejich tehdejší možností vzdělávání. Dosažení základního vzdělání bylo poměrně obvyklým jevem. Naopak dosažení vysokoškolského vzdělání bylo poměrně vzácné.

6.4.2 Vyhodnocení finanční gramotnosti

Další otázky z našeho dotazníku jsou pak zaměřeny na zjištění znalostí seniorů z oblasti finanční gramotnosti a také na to, jak senioři hospodaří se svým starobním důchodem nebo jak moc jsou s ním spokojeni. Tyto otázky začínají v našem dotazníku otázkou 4 a končí poslední otázkou 18.

Otázka . 4: Víte, co znamená konsolidace úvěrů ?

Graf 2: Znalost konsolidace úvěrů

Zdroj: vlastní dotazníkové šetření

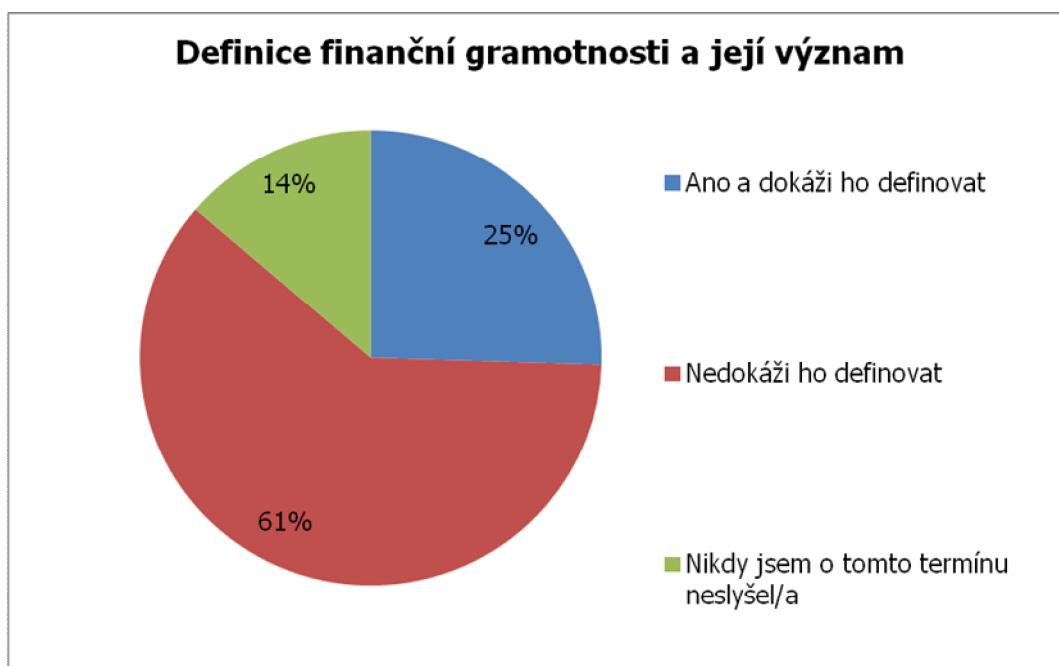
Tabulka 2: Znalost konsolidace úvěrů

N=51	Sloučení všech úvěrů do jednoho	Nabídka úvěru po telefonu	Předání nehrazeného úvěru agentuře, která se zabývá vymáháním dluhů	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	43	3	5	51
RELATIVNÍ ČETNOST	84 %	6 %	10 %	100 %

Zdroj: vlastní výpočet

Z grafu . 2 je patrné, že celých 84 % respondentů ví, co znamená pojem konsolidace úvěrů. Pouze 10 % respondentů se domnívalo, že se jedná o předání nehrazeného úvěru agentuře, která se zabývá vymáháním dluhů, a zbývajících 6 % respondentů si myslelo, že se jedná o nabídku úvěru po telefonu.

Otázka . 5: Víte, co znamená termín finan ní gramotnost, dokážete ho definovat?

Graf 3: Definice finan ní gramotnosti a její význam

Zdroj: vlastní dotazníkové -et ení

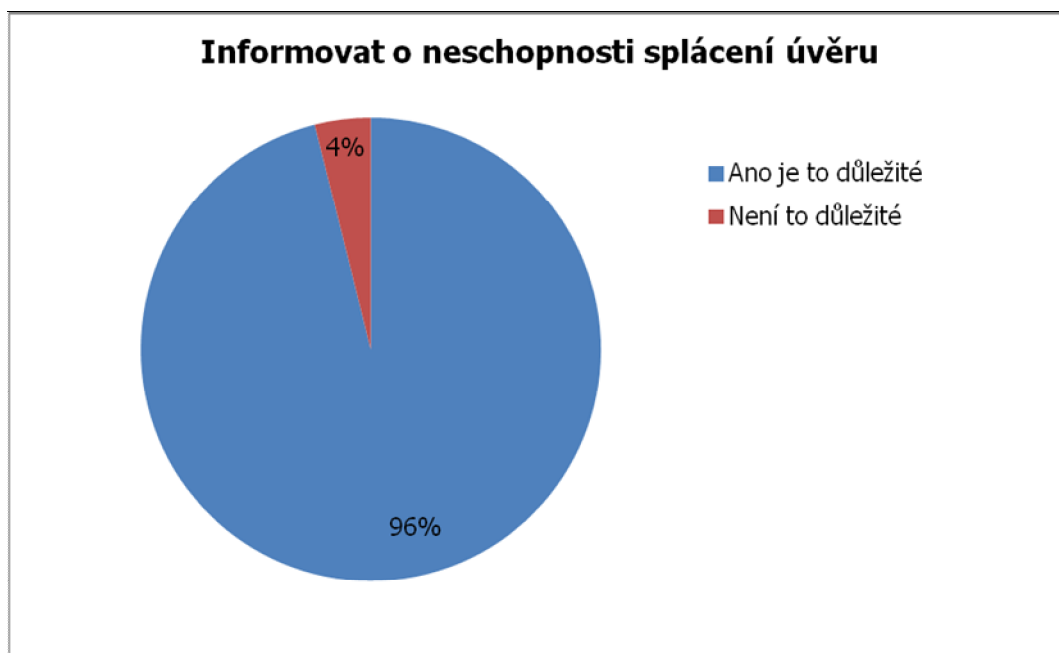
Tabulka 3: Definice finan ní gramotnosti a její význam

N=51	Ano a dokáži ho definovat	Nedokáži ho definovat	Nikdy jsem o tomto termínu neslyšel/a	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	13	31	7	51
RELATIVNÍ ČETNOST	25 %	61 %	14 %	100 %

Zdroj: vlastní výpo et

Výsledek pr zkumu znalosti pojmu finan ní gramotnost demonstruje vý-e uvedený graf. Cht li jsme v d t, zda senio i v bec n kdy sly-eli o pojmu finan ní gramotnost, a pokud ano, tak zda ho dokáffí i definovat. Zjistili jsme, fe drtivá v t-ina, konkrétn 61 % senior , neví, co znamená termín finan ní gramotnost, a nedokáffe jej proto ani definovat. Správnou (nebo alespo p iblifnou) definici nám v dotazníku uvedlo celkem 25 % senior . Pom rn velký po et senior (14 %) v dotazníku uvedlo, fe o termínu finan ní gramotnost nikdy ani nesly-elo.

Otázka . 6: Je důležité informovat poskytovatele půjčky o případné neschopnosti splácet úvěr?

Graf 4: Informování poskytovatele půjčky

Zdroj: vlastní dotazníkové šetření

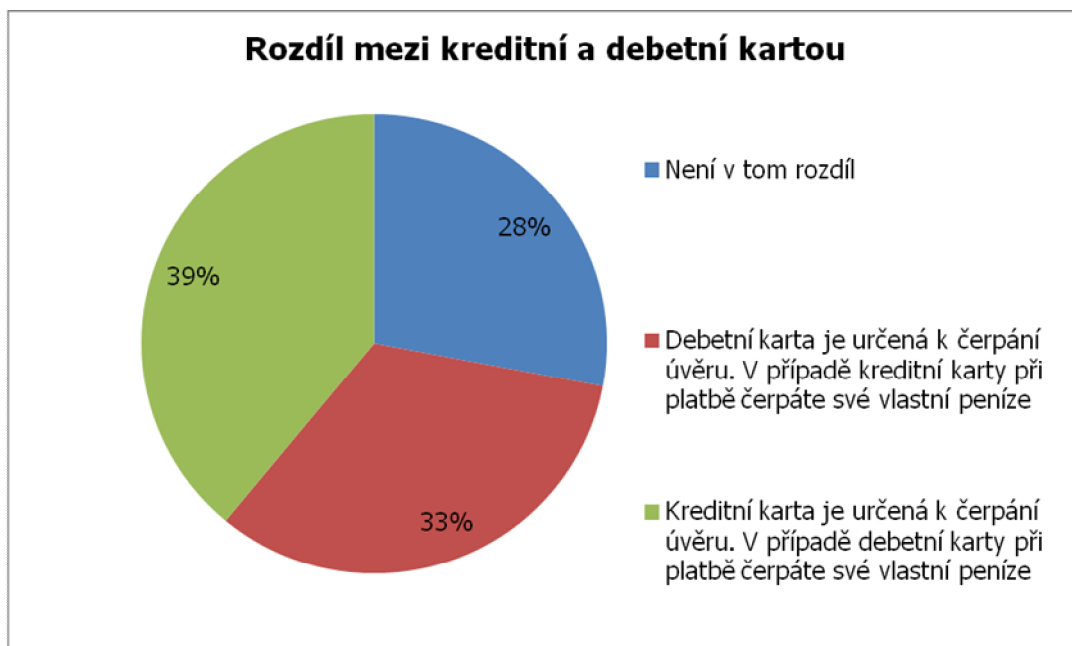
Tabulka 4: Informování poskytovatele půjčky

N=51	Ano je to důležité	Není to důležité	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	49	2	51
RELATIVNÍ ČETNOST	96 %	4 %	100 %

Zdroj: vlastní výpočet

U této otázky v našem dotazníku mohli respondenti označit, zda je důležité informovat poskytovatele půjčky o neschopnosti splácet úvěr. Plných 96 % respondentů správně označilo odpověď, že to důležité je. Pouze 4 % respondentů se domnívá, že není důležité poskytovatele půjčky informovat o neschopnosti splácet úvěr.

Otázka . 7: Vyberte z uvedených možností, jaký je rozdíl mezi platební kartou debetní a kreditní?

Graf 5: Rozdíl mezi kreditní a debetní kartou

Zdroj: vlastní dotazníkové šetření

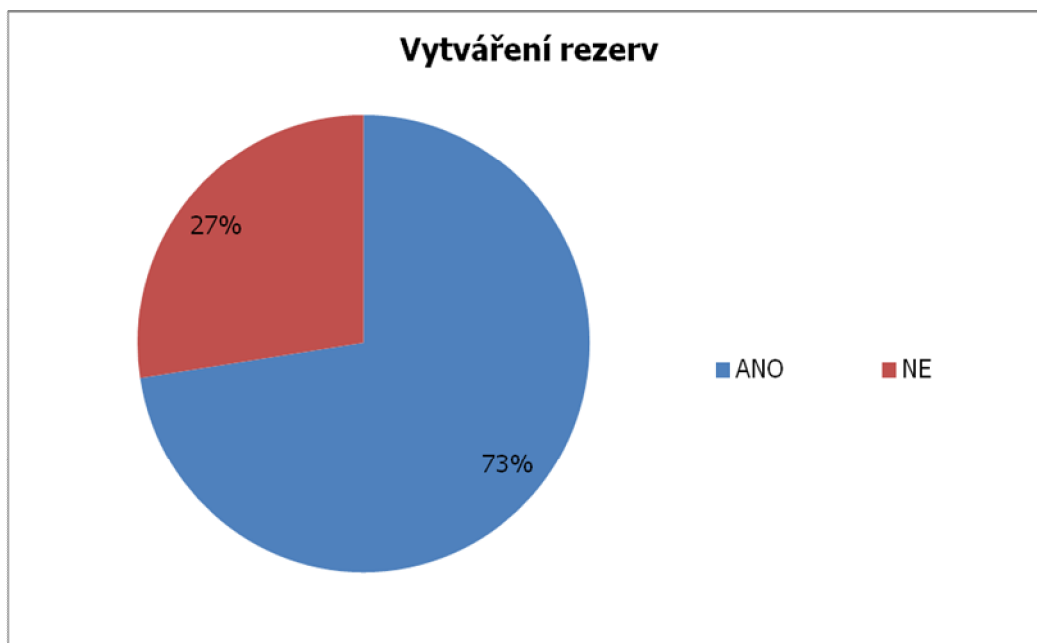
Tabulka 5: Rozdíl mezi kreditní a debetní kartou

N=51	Není v tom rozdíl	Kreditní karta je určena k čerpání úvěru, ...	Debetní karta je určena k čerpání úvěru, ...	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	14	20	17	51
RELATIVNÍ ČETNOST	28 %	39 %	33 %	100 %

Zdroj: vlastní výpočet

Otázka . 7 byla zaměřena na znalost rozdílu mezi kartou kreditní a debetní. Jedná se o dva finanční produkty, které se od sebe zásadně liší. Podle odpovědí seniorů je patrné, že se jim tyto dva produkty pletou. Pouze 39 % dotazovaných seniorů vybralo správnou odpověď. Celých 28 % seniorů dokonce uvedlo, že v obou produktech není žádný rozdíl a zbylých 33 % vybralo nesprávnou odpověď.

Otázka . 8: Vytváíte si rezervy, nap íklad pravidelným odkládáním ástí p íjmu? (pokud ne, pro ?/pokud ano, kolik tato ástka z Va-eho d chodu iní?

Graf 6: Pravidelné vytvá ení rezerv

Zdroj: vlastní dotazníkové -et ení

Tabulka 6: Pravidelné vytvá ení rezerv

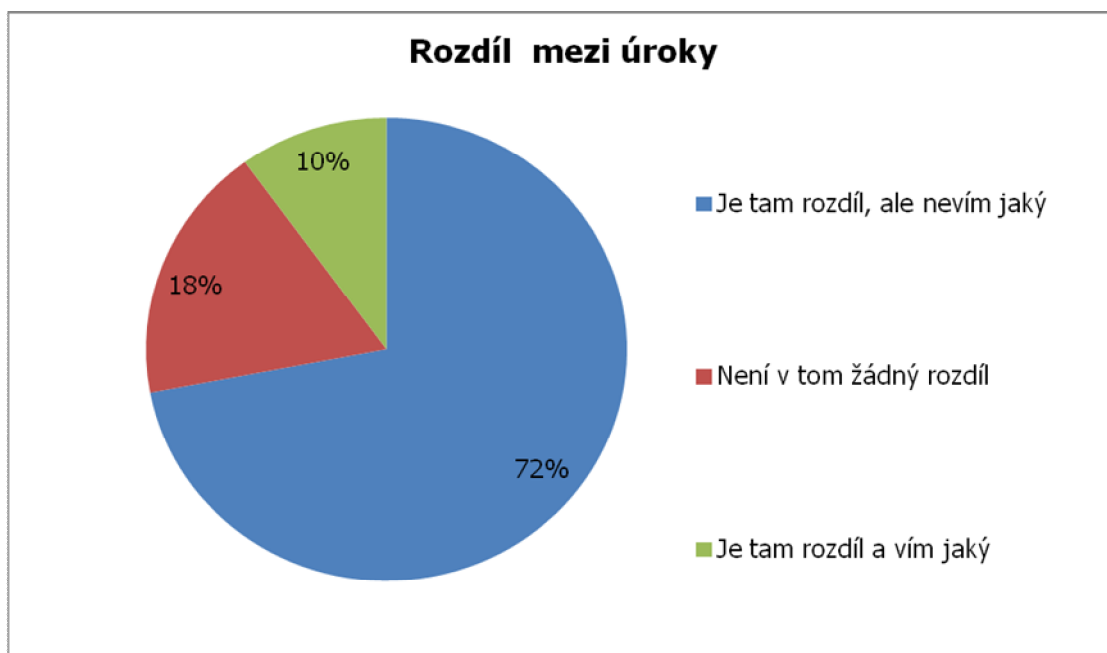
N=51	ANO	NE
ABSOLUTNÍ ČETNOST	37	14
RELATIVNÍ ČETNOST	73 %	27 %
	Jakou částku?	Důvod:
	1-4,9 % - 16 osob	nízký příjem
	5-10 % - 13 osob	
	10 % a více - 8 osob	

Zdroj: vlastní výpo et

Dal-í otázkou v na-em pr zkumu byla otázka, která se týká pravidelného odkládání finan ních rezerv. Z pr zkumu vyplynulo, fle celých 73 % dotazovaných senior je schopno si pravideln odkládat ást svého p íjmu na hor-í asy. Konkrétn 16 senior uvedlo, fle jsou schopni si m sí n odkládat ástku v rozmezí 1-4,9 % ze svého d chodu, 13 senior si pak odkládá ástku v rozmezí 5-10 % ze svého d chodu a více nefl 10 % ze svého d chodu si pravideln odkládá 8 z dotazovaných senior . Naopak nemoflnost odkládat si ást svého p íjmu potvrdilo 14 dotazovaných senior . D vodem byl jejich nízký p íjem (d chod).

Otázka . 9: Víte, jaký je rozdíl mezi úrokem 10 % p.s. a 10% p.a.?

Graf 7: Rozdíl mezi úroky

Zdroj: vlastní dotazníkové -et ení

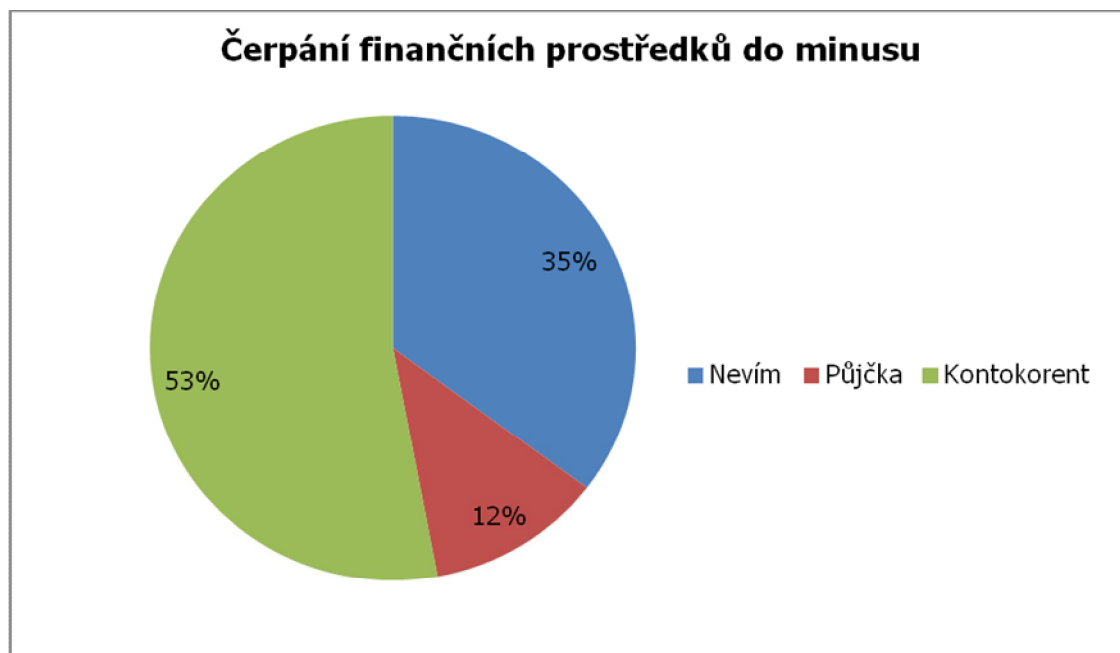
Tabulka 7: Rozdíl mezi úroky

N=51	Je tam rozdíl, ale nevím jaký	Není v tom žádný rozdíl	Je tam rozdíl a vím jaký	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	37	9	5	51
RELATIVNÍ ČETNOST	72 %	18 %	10 %	100 %

Zdroj: vlastní výpo et

Vý-e uvedený graf nám ukazuje, jak se senior i orientují v problematice úrok . Výsledky pr zkumu v této problematice nedopadly dob e. Pouze 10 % dotazovaných senior v d lo, že je mezi vý-e uvedenými úroky rozdíl a jaký. Celých 72 % tu-ilo, že mezi úroky je rozdíl, ale nev d li jaký p esn a 18 % dotazovaných senior si myslí, že ve vý-e uvedených úrocích není fládný rozdíl.

Otázka . 10: Co Vám umožní erpat z va-eho ú tu finan ní prost edky do minusu?

Graf 8: erpání finan ních prost edk do minusu

Zdroj: vlastní dotazníkové -et ení

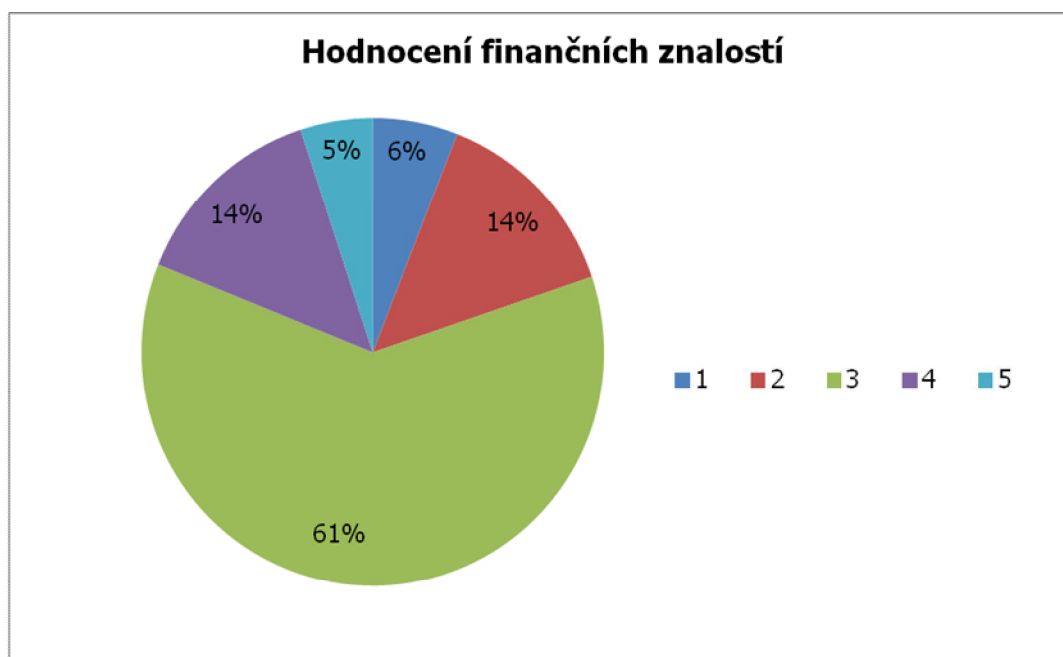
Tabulka 8: erpání finan ních prost edk do minusu

N=51	Nevím	Půjčka	Kontokorent	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	18	6	27	51
RELATIVNÍ ČETNOST	35 %	12 %	53 %	100 %

Zdroj: vlastní výpo et

Co se týká erpání finan ních prost edk do minusu tak správn vybralo kontokorent více jak polovina dotazovaných senior (53 %). P j ku zvolilo 12 % senior a 35 % senior nev d lo v bec, jaký bankovní produkt by jim umožnil erpat finan ní prost edky do minusu.

Otázka . 11: Jak byste sám/a ohodnotil/a své finan ní znalosti (–kála jako ve –kole ó 1 nejlep–í, 5 nejhor–í)?

Graf 9: Hodnocení finan ních znalostí

Zdroj: vlastní dotazníkové –et ení

Tabulka 9: Hodnocení finan ních znalostí

ZNÁMKA NA STUPNICI 1-5	1	2	3	4	5	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	3	7	31	7	3	51
RELATIVNÍ ČETNOST	6 %	14 %	61 %	14 %	5 %	100 %

Zdroj: vlastní výpo et

Vý–e uvedený graf i tabulka nám ukazuje, jak senio i sami hodnotí své znalosti z oblasti finan ní gramotnosti. Byli pofládáni, aby své znalosti ohodnotili jako ve –kole. Pokud se tedy senior domníval, že jeho finan ní gramotnost je na vynikající úrovni, tak zakrouflkoval v dotazníku jedni ku. Pokud si myslel, že je tzv. finan n šnegramotnýö, tak zakrouflkoval p tku. Sebehodnocení senior dopadlo tak, že nejvíce se vyskytující známka byla trojka (celých 61 % senior tuto známku ozna ilo). Z toho m feme usuzovat, že v t–ina dotazovaných senior své znalosti z oblasti finan ní gramotnosti považuje za pr m rné. 6 % senior ohodnotilo své znalosti jako výborné a 14 % se domnívá, že jejich znalosti odpovídají chvalitebnému hodnocení. O dostate né znalosti je pak p esv d eno pom rn hodn senior , celých 14 %. Nejhor–í známku p tku si pak vybralo 5 % senior .

Otázka . 12: Byla na Vá– starobní d chod v uplynulých 10ti letech n kdy uvalena exekuce?

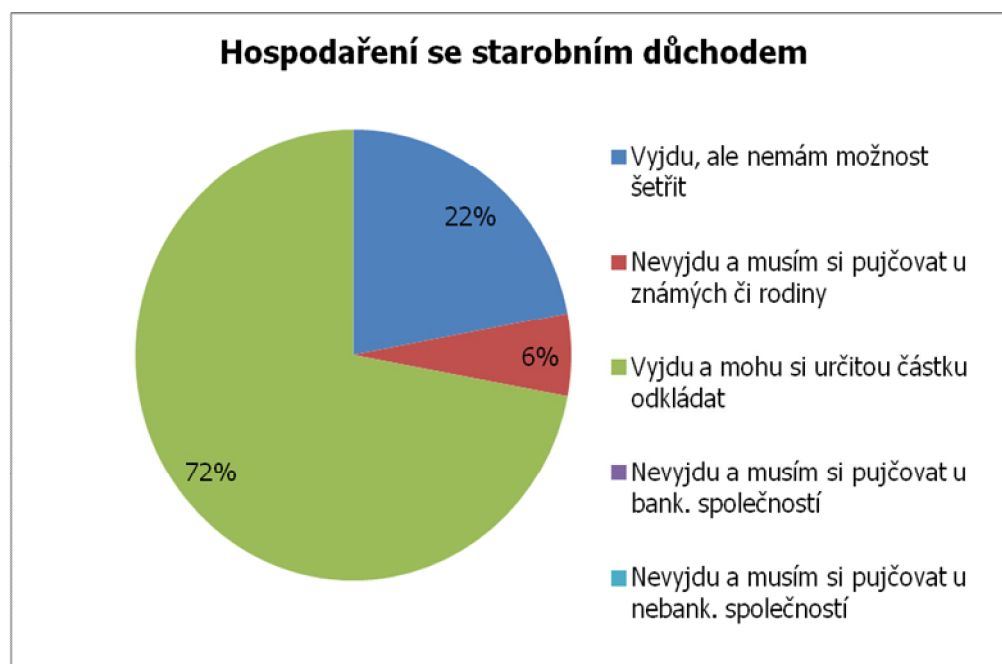
Tabulka 10: Uvalení exekuce

N=51	Ano	Ne, nebyla nikdy	Ano, v současné době je uvalena exekuce	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	0	51	0	51
RELATIVNÍ ČETNOST	0 %	100 %	0 %	100 %

Zdroj: vlastní výpo et

V p ípad této otázky byla odpov senior zcela jednozna ná, proto k jejímu vyhodnocení posta í jen tabulka. V íchni námi dotazovaní senio i odpov d li, že na jejich starobní d chod nebyla v uplynulých 10ti letech uvalena exekuce.

Otázka . 13: Lze íci, že m sí n se svým d chodem hospoda ím takto: (vyberte prosím jednu možnost)

Graf 10: Hospoda ení se starobním d chodem

Zdroj: vlastní dotazníkové et ení

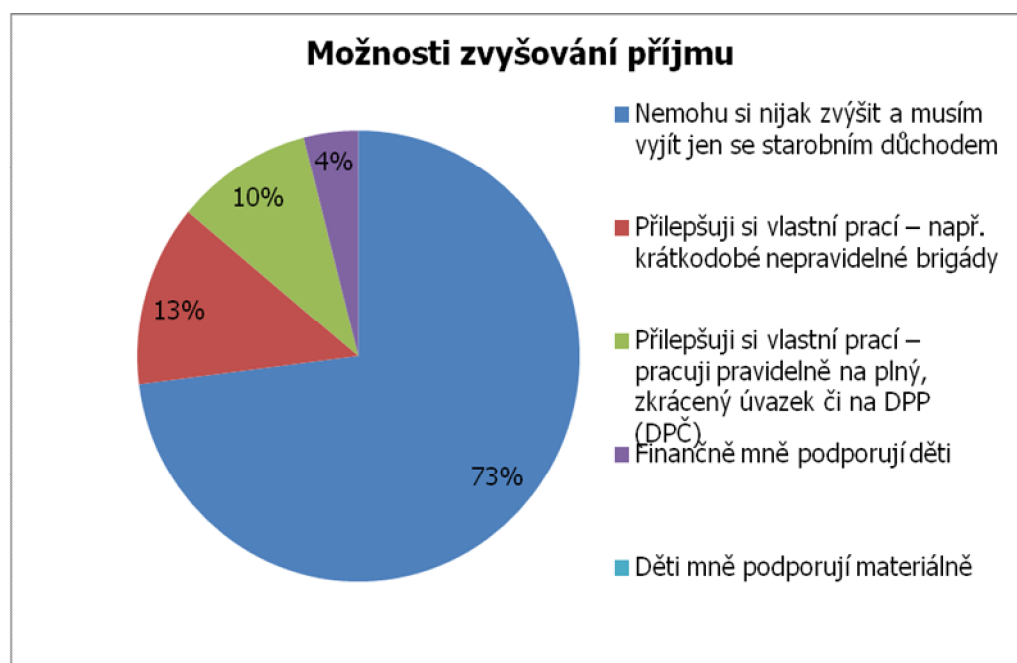
Tabulka 11: Hospodaření se starobním důchodem

N=51	Vyjdu, ale nemám možnost šetřit	Nevyjdu a musím si půjčovat u známých či rodiny	Vyjdu a mohu si určitou částku odkládat	Nevyjdu a musím si půjčovat u bank. společností	Nevyjdu a musím si půjčovat u nebank. společností	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	11	3	37	0	0	51
RELATIVNÍ ČETNOST	22 %	6 %	72 %	0 %	0 %	100 %

Zdroj: vlastní výpočet

Zajímalo nás také, jak seniori hospodaří se svým starobním důchodem. Touto otázkou jsme chtěli zjistit, zda si seniori nejsou nuceni používat peníze a ufl u rodiny, přátel, známých i bankovních nebo i nebankovních společností. Výsledky byly pro nás překvapující. Celých 72 % dotazovaných seniorů vyjde se svým starobním důchodem každý měsíc a navíc jsou schopni si i určitou finanční částku na horší časy odkládat. Naopak 22 % seniorů nemá možnost šetřit, ale také se svým starobním důchodem vyjde. Používají si od známých nebo rodiny si musí 6 % dotazovaných seniorů, a tím pádem také nemají možnost si odkládat nějakou finanční částku. Jak dokládá výše uvedená tabulka, možnosti plynoucí od bankovních i nebankovních společností nevyužívá žádný z dotazovaných seniorů.

Otázka 14: Svůj měsíční příjem:

Graf 11: Možnosti zvyšování příjmu u seniorů

Zdroj: vlastní dotazníkové šetření

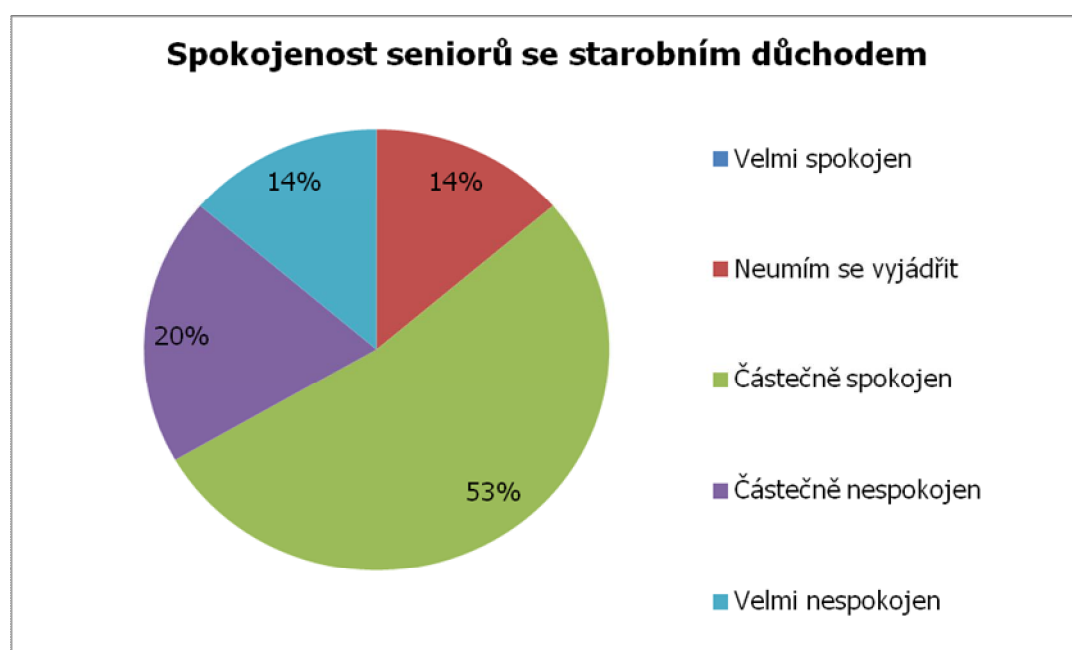
Tabulka 12: Možnosti zvýšení příjmu u seniorů

N=51	Nemohu si nijak zvýšit a musím vyjít jen se starobním důchodem	Přilepšuji si vlastní prací – např. krátkodobé nepravidelné brigády	Přilepšuji si vlastní prací – pracuji pravidelně na plný, zkrácený úvazek či na DPP (DPČ)	Finančně mě podporují děti	Děti mě podporují materiálně	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	37	7	5	2	0	51
RELATIVNÍ ČETNOST	73 %	13 %	10 %	4 %	0 %	100 %

Zdroj: vlastní výpočet

Otázka 14 byla zaměřena na průzkum možností, kterými si seniori mohou pravidelně zvýšit svůj příjem. Nejvíce z dotazovaných seniorů (73 %) nemá možnost zvýšení svého příjmu a musí vyjít se svým důchodem. Možnosti krátkodobých nepravidelných brigád využívá 13 % dotazovaných seniorů. Pouze 10 % seniorů má možnost zvýšit si svůj příjem stálým pracovním poměrem, a ušlo se jedná o hlavní pracovní poměr, zkrácený úvazek nebo DPP či DPČ. Možnost finanční podpory od svých dětí využívá 4 % seniorů a možnost materiální podpory nevyužívá nikdo z dotazovaných seniorů.

Otázka 15: S výší svého starobního důchodu jsem:

Graf 12: Spokojenost seniorů se starobním důchodem

Zdroj: vlastní dotazníkové šetření

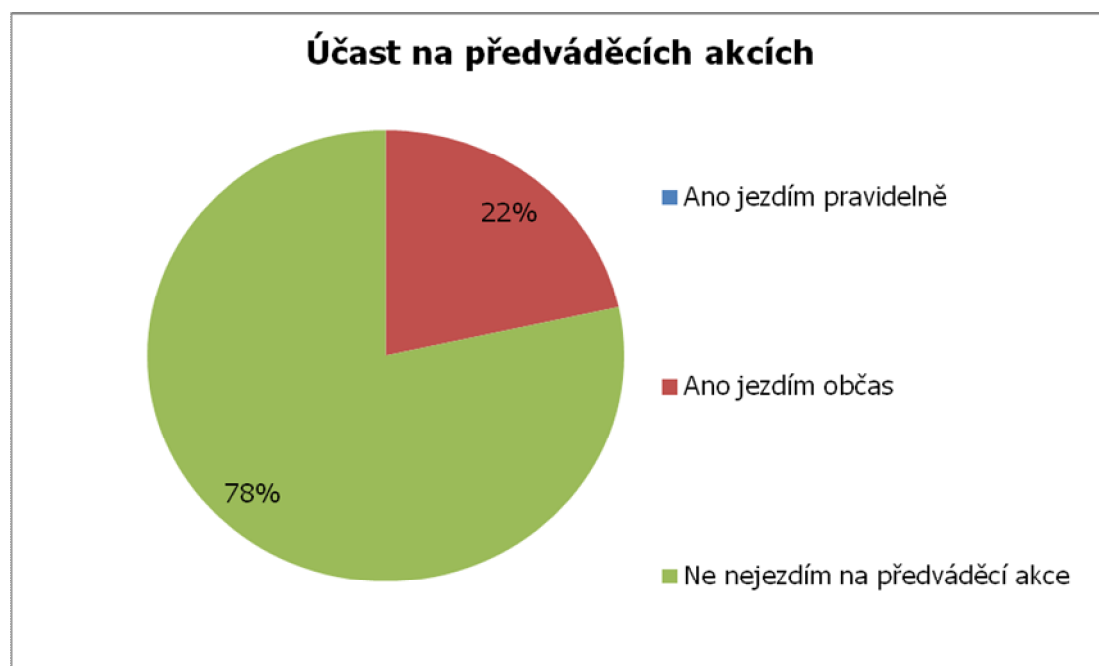
Tabulka 13: Spokojenost seniorů se starobním důchodem

N=51	Velmi spokojen	Neumím se vyjádřit	Částečně spokojen	Částečně nespokojen	Velmi nespokojen	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	0	7	27	10	7	51
RELATIVNÍ ČETNOST	0 %	14 %	53 %	19 %	14 %	100 %

Zdroj: vlastní výpočet

Pro náhodný vzorek bylo také důležité zjistit, jak moc jsou seniori spokojeni se svým starobním důchodem. Velmi spokojen nebyl nikdo z seniorů. Nejvíce seniorů (53 %) uvedlo, že jsou se svým důchodem částečně spokojeni, částečně nespokojeno pak bylo 19 % seniorů a velmi nespokojeno se svým důchodem bylo 14 % seniorů. Ten samý poměr seniorů (14 %) se pak neumí vyjádřit, jak moc jsou se svým důchodem spokojeni.

Otázka . 16: Jezdíte na předváděcí akce za účelem koupě hrnců, vysavače, indukčních plotýnek, dek apod.?

Graf 13: Účast seniorů na předváděcích akcích

Zdroj: vlastní dotazníkové šetření

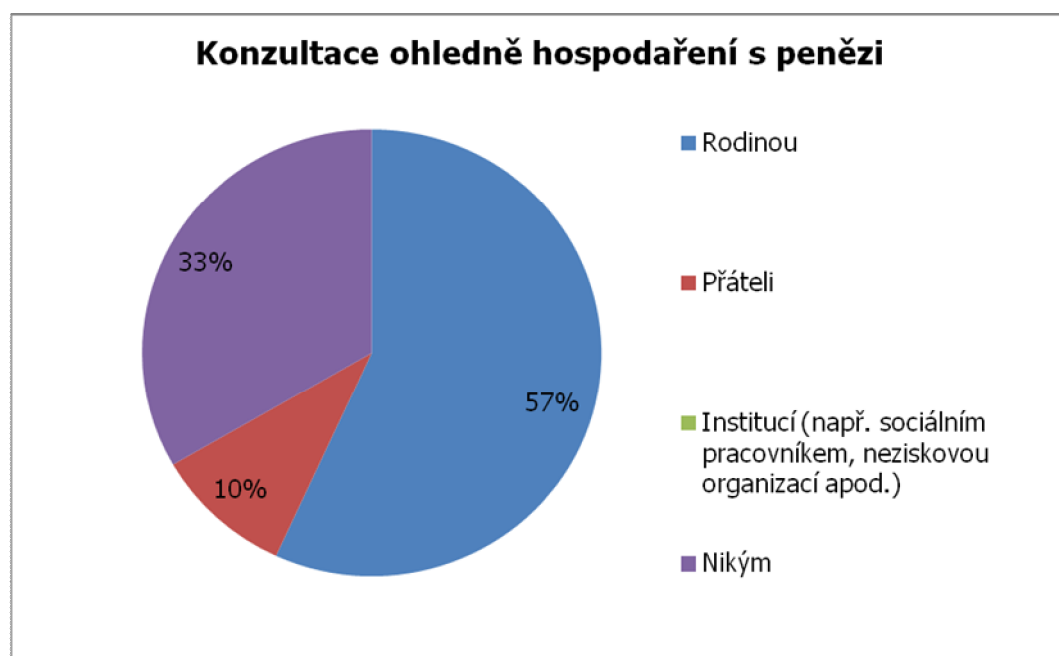
Tabulka 14: Ú ast senior na p edvád cí akcích

N=51	Ano, jezdím pravidelně	Ano, jezdím občas	Ne, nejezdím na předváděcí akce	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	0	11	40	51
RELATIVNÍ ČETNOST	0 %	22 %	78 %	100 %

Zdroj: vlastní výpočet

V otázce . 16 nás zajímalo, zda senio i jezdí na tzv. p edvád cí akce. Pot ěilo nás, že nikdo z dotazovaných senior na tyto akce nejezdí pravideln , ale zároveň je pom rn alarmující zji-t ní, že celých 22 % senior na tyto akce ob as jezdí. 78 % senior uvedlo, že na p edvád cí akce nejezdí v bec.

Otázka . 17: O hospoda ení s financemi se mám mořnost radit s:

Graf 14: Konzultace ohledn hospoda ení s pen ězi

Zdroj: vlastní dotazníkové et ení

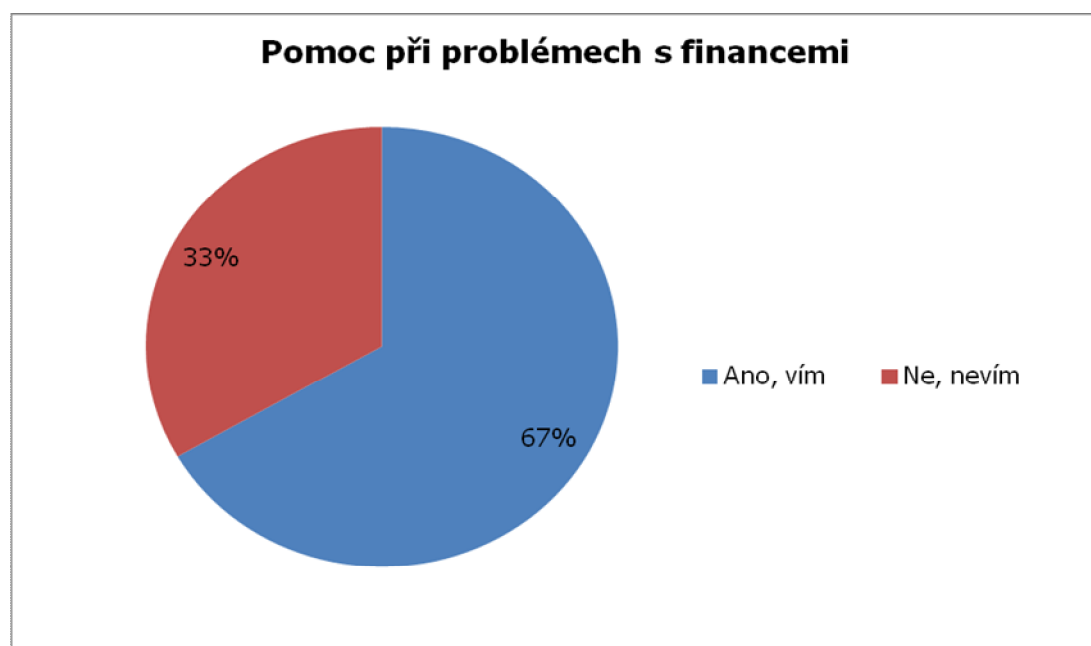
Tabulka 15: Konzultace ohledn hospoda ení s pen zi

N=51	Rodinou	Přáteli	Institucí (např. sociálním pracovníkem, neziskovou organizací apod.)	Nikým	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	29	5	0	17	51
RELATIVNÍ ČETNOST	57 %	10 %	0 %	33 %	100 %

Zdroj: vlastní výpo et

Cílem otázky . 17 bylo zjistit, zda se senior i radí s n kým ohledn svého hospoda ení s financemi. Z na-eho pr zkumu vyplývá, že více jak polovina (57 %) senior se radí ohledn financí se svoji rodinou. Na druhou stranu se pak pom rn velký po et senior (33 %) neradí ohledn financí s nikým. S p áteli se radí pouze 10 % senior a fládný z dotazovaných senior nefládá o radu n jakou instituci.

Otázka . 18: Pokud byste m l/a problémy s financemi, víte na koho nebo kam se m fete obrátit?

Graf 15: Pomoc p i problémech s financemi

Zdroj: vlastní dotazníkové -et ení

Tabulka 16: Pomoc při problémech s financemi

N=51	Ano, vím	Ne, nevím	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	34	17	51
RELATIVNÍ ČETNOST	67 %	33 %	100 %

Zdroj: vlastní výpočet

Je důležité, aby seniori věděli, kam se mají obrátit, pokud by se dostali do tíživé finanční situace. Dle našeho průzkumu bylo potvrdí, že celých 67 % seniorů ví, na koho se má obrátit v případě problémů s financemi. 33 % seniorů naopak uvedlo, že neví, na koho by se měli obrátit.

6.4.3 Ověřování hypotéz

Všechna data, která jsme získali pro průzkum, máme již vyhodnocená a prezentovaná. Nyní nás zajímá, zda se potvrdily či nepotvrdily naše stanovené hypotézy.

Hypotéza .1:

Předpokládáme, že muži se lépe orientují v oblasti finanční gramotnosti než ženy.

Tabulka 17: Ověřování hypotézy .1

OTÁZKA Č.	MUŽI - 21		PODÍL SPRÁVNÝCH ODPOVĚDÍ MUŽI	ŽENY - 30		PODÍL SPRÁVNÝCH ODPOVĚDÍ ŽENY
	SPRÁVNÁ ODPOVĚĎ	CHYBNÁ ODPOVĚĎ	%	SPRÁVNÁ ODPOVĚĎ	CHYBNÁ ODPOVĚĎ	%
4	16	5	76 %	28	2	93 %
5	4	17	19 %	8	22	27 %
6	20	1	95 %	30	0	100 %
7	6	15	29 %	17	13	57 %
9	2	19	10 %	3	27	10 %
10	10	11	48 %	18	12	60 %
CELKEM	58	68	46 %	104	76	58 %

Zdroj: vlastní výpočet

Pro vyhodnocení hypotézy .1 jsme použili otázky z našeho dotazníku (.4, .5, .6, .7, .9 a .10), pomocí kterých jsme se snažili zmapovat znalosti seniorů v oblasti finanční gramotnosti. Porovnali jsme počet správných i nesprávných odpovědí u žen i u mužů. Téma všech otázek správně odpovídaly více žen. Nejvíce se lišily odpovědi žen a mužů v otázkách .5 a .7. V české populaci celých 27 % dotázaných vědělo, co znamená termín finanční gramotnost a dokázaly ho i správně definovat. Na stejnou otázku odpovědělo správně pouze 19 % dotázaných mužů.

fieny se také lépe orientovaly v platebních kartách. 57 % žen v d lo, jaký je rozdíl mezi kartou debetní a kreditní. Oproti tomu muži na stejnou otázku správně odpověděli ve 29 %.

Na základě celkových výsledků jsme zjistili, že se dotazovaná mužská populace orientuje h e v oblasti finan ní gramotnosti nežli dotazovaná populace ženská. Výsledné procento správných odpovědí u mužů činí 46 % oproti 58 % u žen.

Hypotéza . 1 ve zn ní: ŠP edpokládáme, že muži se lépe orientují v oblasti finan ní gramotnosti než ženy **byla falzifikována.**

Hypotéza . 2:

P edpokládáme, že nejlepší znalosti z oblasti finan ní gramotnosti mají senior i s vysoko-kolským vzd láním.

Tabulka 18: Ov ování hypotézy . 2

OTÁZKA Č.	VŠ vzdělání – 2 RESPONDENTI		PODÍL SPRÁVNÝCH ODPOVĚDÍ VŠ	OSTATNÍ vzdělání - 49 RESPONDENTŮ		PODÍL SPRÁVNÝCH ODPOVĚDÍ OSTATNÍ VZDĚLÁNÍ
	SPRÁVNÁ ODPOVĚĎ	CHYBNÁ ODPOVĚĎ	%	SPRÁVNÁ ODPOVĚĎ	CHYBNÁ ODPOVĚĎ	%
4	2	0	100 %	42	7	86 %
5	0	2	0 %	12	37	24 %
6	2	0	100 %	47	2	96 %
7	0	2	0 %	23	26	47 %
9	0	2	0 %	5	44	10 %
10	2	0	100 %	26	23	53 %
CELKEM	6	6	50 %	155	139	53 %

Zdroj: vlastní výpo et

Otázky . 4, . 5, . 6, . 7, . 9 a . 10 z na-eho dotazníku, které se p ímo vztahovaly k finan ní gramotnosti, byly pouřity i v p ípad ov ování hypotézy . 2. Z celkových výsledků v tabulce . 18 se zdá, že znalosti vysoko-kolsky vzd laných senior a senior s nířím vzd láním jsou vyrovnané. Na základě celkových výsledků jsme zjistili, že se dotazovaný vzorek senior s vysoko-kolským vzd láním orientuje h e v oblasti finan ní gramotnosti nežli dotazovaný vzorek senior s nířím vzd láním nežli je vysoko-kolské. Výsledné procento správných odpovědí u senior s vysoko-kolským vzd láním činí 50 % oproti 53 % u senior s nířím vzd láním.

Musíme upozornit na fakt, že tento výsledek není bohužel zcela objektivní. Je to dáno nízkým počtem dotazovaných senior , kteří jsou vysoko-kolsky vzd laní. Musíme

brát na v domí, že jejich tehdejší možnost vzdělávání byla značně omezená. Jak jsme uvedli výše, dosažení základního vzdělání bylo poměrně obvyklým jevem. Naopak dosažení vysokoškolského vzdělání bylo poměrně vzácné. Proto námi zjištěné výsledky nejsou zcela objektivní.

Hypotéza 2 ve znění: ŠP edpokládáme, že nejlepší znalosti z oblasti finanční gramotnosti mají senioři s vysokoškolským vzděláním **byla falzifikována.**

Hypotéza 3:

P edpokládáme, že minimálně polovina seniorů hodnotí svou finanční gramotnost velmi dobře i výborně.

Tabulka 19: Ověření hypotézy 3

ZNÁMKA NA STUPNICI 1-5	1	2	3	4	5	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	3	7	31	7	3	51
RELATIVNÍ ČETNOST	6 %	14 %	61 %	14 %	5 %	100 %

Zdroj: vlastní výpočet

V tabulce 19 byly pro ověření hypotézy 3 použity hodnoty z tabulky 9 (hodnocení finančních znalostí). Výborně hodnotí svoje znalosti z oblasti finanční gramotnosti pouze 6 % z dotazovaných seniorů. K velmi dobrým a dostatečným znalostem finanční gramotnosti se v obou případech přihlásilo 14 % dotazovaných seniorů. 5 % seniorů pak označilo své znalosti finanční gramotnosti za nedostatečné. Nejvíce po et námi oslovených seniorů hodnotí své znalosti za dobré. Jedná se o 61 % dotazovaných seniorů.

Hypotéza 3 ve znění: ŠP edpokládáme, že minimálně polovina seniorů hodnotí svou finanční gramotnost velmi dobře i výborně **byla falzifikována.**

Hypotéza . 4:

P edpokládáme, že více jak polovina senior jezdí na předváděcí akce.

Tabulka 20: Ověřování hypotézy . 4

N=51	Ano, jezdím pravidelně	Ano, jezdím občas	Ne, nejezdím na předváděcí akce	CELKEM
ABSOLUTNÍ ČETNOST	0	11	40	51
RELATIVNÍ ČETNOST	0 %	22 %	78 %	100 %

Zdroj: vlastní výpočet

Tabulka . 20 nám dokládá, že 22 % oslovených senior občas jezdí na předváděcí akce. Nejvíce senior z našeho vzorku respondent (78 %) uvedlo, že na předváděcí akce nejezdí. Nabízí se otázka (vzhledem k vysokému počtu exekovaných starobních důchodů), zda námi dotazovaní seniori vyplnili pravdivou otázku, která se přímo týkala jejich úasti na předváděcích akcích. Dotazníky, které seniori vyplnili, sice byly anonymní, ale i přes to se mohlo stát, že seniori z nějakého důvodu nechtěli přiznat, že na předváděcí akce jezdí. Mohou se například za svoji úasti na předváděcích akcích stydět. Anebo opravdu z našeho dotazovaného vzorku seniorů většina nejezdí na předváděcí akce. Výsledné procento seniorů, kteří jezdí na předváděcí akce, činí 22 %, oproti 78 % seniorů, kteří na předváděcí akce nejezdí.

Hypotéza . 4 ve znění: ŠP edpokládáme, že více jak polovina senior jezdí na předváděcí akce byla falzifikována.

Cílem práce bylo zjistit základní znalosti finanční gramotnosti seniorů v Libereckém kraji a odpovědět na naši výzkumnou otázku: „Orientují se seniori v Libereckém kraji v oblasti finanční gramotnosti?“ **Naším prvkem jsme zjistili základní znalosti finanční gramotnosti seniorů v Libereckém kraji a dosáhli tak cíle bakalářské práce. Z našich výsledků je patrné, že orientace seniorů v Libereckém kraji v oblasti finanční gramotnosti není příliš dobrá.**

6.4.4 Diskuze k výsledkům

Naším prvkem jsme zjistili, že existuje rozdíl ve znalostech finanční gramotnosti mezi pohlavími. Ženy mají celkově lepší znalosti finanční gramotnosti než muži. Výsledné procento správných odpovědí u žen bylo 58 % oproti 46 % u mužů. Při ověřování hypotézy . 1 bylo zajímavé, že největší rozdíl, v počtu správných a špatných odpovědí mezi muži a ženami, byl v otázce . 5. Celých 27 % žen vědělo, co znamená

termín finanční gramotnost a dokázalo ho také definovat. Na stejnou otázku správně odpovědělo pouze 19 % mužů. Dalšího výrazného rozdílu mezi sebou dosáhli muži i ženy v otázce 7. Tato otázka byla zaměřena na debetní a kreditní karty. Celých 57 % žen odpovědělo, jaký je rozdíl mezi těmito kartami. Pouze 29 % mužů pak také odpovědělo, že mezi těmito kartami rozdíl je. Tyto výsledky by mohly souviset s faktem, že ženy v této obecně více nakupují a mají na starost rodinný rozpočet. Lze tedy předpokládat, že se i lépe orientují v platebních kartách. Dalším zajímavým zjištěním bylo, že obě pohlaví dosáhla stejných výsledků při dotazu na rozdíl v úrokové sazbě. Senioři mohli uvést, zda ví, jaký je rozdíl mezi úrokovou sazbou 10 % p. a. a 10 % p. s. Správně odpovědělo pouze 10 % dotazovaných mužů a 10 % dotazovaných žen. Dle tohoto zjištění je možné, že právě tato neznalost úrokových sazeb může být důvodem podepisování nevhodných smluv. To pak může vést k zadlužení (předlužení) seniorů a k uvalení exekuce na jejich důchody.

Dle našeho průzkumu (viz. ověření hypotézy 2) neexistuje souvislost mezi dosaženým vzdláním seniora a jeho znalostmi finanční gramotnosti. Podíl správných odpovědí u seniorů s vysokoškolským vzdláním byl 50 % a u seniorů se vzdláním nižším pak tento podíl 53 %. Musíme upozornit na fakt, že tento výsledek není bohužel zcela objektivní. Je to dáno nízkým počtem dotazovaných seniorů, kteří jsou vysokoškolsky vzděláni. Musíme brát na v úvahu, že jejich tehdejší možnost vzdělávání byla značně omezená. Dále je třeba počítat s faktem, že od absolvování vysoké školy ubíhá jakýsi čas a znalosti seniorů s vysokoškolským vzdláním nejsou natolik aktuální. Jiných výsledků bychom pravděpodobně také dosáhli, pokud bychom se zaměřili v našem průzkumu na seniory s vysokoškolským i středněškolským vzdláním ekonomického zaměření.

Senioři mohli také za úkol sami ohodnotit své znalosti z oblasti finanční gramotnosti. Nejvíce po et seniorů, celých 61 % (viz. ověření hypotézy 3), se ohodnotil známkou dobré. Tímto hodnocením senioři dořekli, že mají rezervy ve znalostech z oblasti finanční gramotnosti a měli by zájem finanční gramotnost prohlubovat. Obecně lze říci, že starší generace má tendence své schopnosti spíše podceňovat a mladší generace je naopak spíše přeceňuje.

Při ověření hypotézy 4 bylo potvrdícím zjištěním, že celých 78 % dotazovaných seniorů na předválcové akce nejezdí, ale občasnou účast na předválcových akcích přiznalo 22 % dotazovaných seniorů. Je to stále poměrně vysoký počet. Nabízí

se nám také podezření, že pokud seniori na předválcí akce jezdí a tento fakt nechtějí z nějakého důvodu uvést, na možný vznik závislosti na kterých seniorů na předválcích akcích. Za svoji účast se pak mohou stydět a nepříznat ji. V případě seniorů, kteří nepříznali svoji účast na předválcích akcích, je možné uvažovat, že na ně jezdí z důvodu svých nenaplněných potřeb (viz. kap. 5.4) například k nějaké skupině, být její součástí, setkávat se s vrstevníky a mít kontakt s vnějším světem. Necítit se sociálně izolovanými. Dleřitým zjištěním v našem průzkumu také bylo, že celých 33 % seniorů uvedlo, že neví, na koho by se mohli obrátit, pokud by měli problémy s financemi. Pravidelné vytváření rezerv si dle našeho průzkumu může dovolit 73 % z dotazovaných seniorů. 27 % seniorů pak uvedlo, že si pravidelné vytváření rezerv nemůže, z důvodu nízkého důchodu, dovolit.

Problém nízké úrovně znalostí seniorů z oblasti finanční gramotnosti vyplul na povrch poměrně nedávno. I v dobách minulých byly seniorům zaváděny srážky z důvodu exekuce, avšak nikdy ne v takovém měřítku, jako je tomu dnes.

Tento fakt popisuje výběr našeho tématu bakalářské práce. Dalším důvodem pak byla i osobní zkušenost autorky této práce. Necelé dva roky pracovala na oddělení vymáhání pojistného a provádění exekucí srážek u OSSZ v Liberci, kde byla povinna zavádět srážky ze starobních důchodů seniorům. Nedílnou součástí její práce bylo i jednání (osobní i telefonické) se zadluženými seniory. Reakce seniorů na zavedení exekucí srážek byly samozřejmě velice negativní a zároveň velký počet seniorů uváděl, že za jejich zadlužením stojí špatná orientace v podmínkách smluv, které pod nátlakem uzavírají na předválcích akcích. Dalším důvodem zadlužení seniorů bylo, že si někteří seniori přinesli dluhy ze svého produktivního věku. Seniori také často uváděli, že se zadlužili, aby mohli pomoci svým blízkým.

Nabízí se nám tedy otázka, zda neexistují i jiné důvody, než je pouze špatná orientace v oblasti finanční gramotnosti, který by byly zodpovědné za vysoký počet exekucí na starobních důchodech.

Jiným důvodem by mohlo být i finanční týrání seniorů jejich nejbližšími. Seniori mohou být finančně zneužíváni svými nejbližšími anebo si mohou dobrovolně povolat vysoké částky, které pak nejsou schopni splácet, ve snaze pomoci své rodině. Jejich blízcí mohou mít problém získat úvrat z důvodu nemožnosti doložit svůj příjem. Nejlepší řešením, pro snadné získání peněz, se pak pro jejich blízké stává pravidelný

příjem seniora. Závazky svých nejbližších pak na sebe berou senioři a tím se zadluhují. Dalším důvodem vysokého počtu exekucí mohou být i jejich nenaplněné potřeby a pocit sociální izolace. Všechny tyto otázky však vyžadují další empirické zjištění s uvedeným vzorkem respondentů (senioři).

ZÁVĚR

Tématem bakalářské práce byla finanční gramotnost seniorů. Cílem práce bylo zjistit základní znalosti finanční gramotnosti seniorů v Libereckém kraji a odpovědět na hlavní výzkumnou otázku: „Orientují se senioři Libereckého kraje v oblasti finanční gramotnosti?“ Naším prvním zjištěním bylo, že jsme zjistili základní znalosti finanční gramotnosti seniorů v Libereckém kraji a dosáhli tak cíle bakalářské práce. Z našeho výsledku je patrné, že orientace seniorů Libereckého kraje v oblasti finanční gramotnosti není příliš dobrá a je stále co zlepšovat. V teoretické části jsme definovali finanční gramotnost, například chudobu, stáří a stárnutí. Zaměřili jsme se také na problematiku neznalosti finanční gramotnosti, na což navazuje cíl empirické části, tedy zmapování znalostí seniorů Libereckého kraje v oblasti finanční gramotnosti. Chtěli jsme prostřednictvím našeho prvním zjištění zjistit, jak se senioři Libereckého kraje orientují v oblasti finanční gramotnosti.

Nejdříve jsme vytvořili teoretický základ, tedy teoretickou část bakalářské práce zabývající se finanční gramotností a jejím zvyšováním prostřednictvím různých projektů a vzdělávání. Zaměřili jsme se také na například chudobu, které se může stát důsledkem špatné orientace v oblasti finanční gramotnosti, a také na chudobu a sociální vyloučení. Důležitou kapitolou pak byla kapitola o stárnutí seniorů. Konkrétně jsme v ní objasnili pojmy stáří, stárnutí a změny v sociální oblasti, které se stárnutím souvisejí. Důležité pro nás byly také kapitoly, ve kterých jsme se zaměřili například na týrání seniorů a na týrání seniorů, a to především na finanční a materiální týrání. Na teoretickou část navazuje empirická část, ve které jsme s ohledem na téma a cíl formulovali tři hypotézy, z nichž se nám v průběhu vyhodnocování výsledků prvním zjištění ani jedna nepotvrdila. Ke splnění cíle našeho prvním zjištění jsme ušli prvním zjištěním, založeného na metodě dotazování a technice dotazníku, který jsme sestavili k dosažení cíle našeho bakalářské práce.

Mezi hlavní úskalí prvním zjištění patří například techniku snowball, která se později jevila jako vhodná organizace náročná. Již během pilotního prvním zjištění jsme se také setkali s neochotou některých seniorů odpovědět na jednu otázku, která se jim jevila jako příliš osobní. Tuto otázku jsme na základě tohoto zjištění z našeho dotazníku vyadili. Dalším úskalím byl také fakt, že jsme museli poměrně velký počet dotazníků z důvodu neúplnosti odpovědí zcela vyadit.

Prostřednictvím našeho průzkumu jsme zjistili, že již samotný pojem finanční gramotnost a jeho definice je mezi větvemi seniorů pojmem zcela neznámým. Definovat pojem finanční gramotnost dokázaly lépe ženy než muži a ženy také měly celkově lepší znalosti z oblasti finanční gramotnosti. Vzhledem k nízkému počtu vysokoškolsky vzdělaných seniorů a tím pádem i pro nízkou objektivitu nelze zcela jednoznačně říci, že by nejlepší znalosti z oblasti finanční gramotnosti měli senioři s vysokoškolským vzděláním. Z našeho průzkumu však bylo jednoznačně zřejmé, že drtivá většina seniorů sama sebe podceňuje a hodnotí své znalosti z oblasti finanční gramotnosti nejastěji známkou tři. Dalším zjištěním našeho průzkumu bylo, že většina seniorů se nezúčastňuje především akcí. Jak jsme uvedli výše v naší bakalářské práci, je otázkou, zda senioři i přes anonymitu dotazníku odpovídali ohledně účasti na především akcích upřímně.

Domníváme se, že téma nízké úrovně finanční gramotnosti a zadluženosti (předluženosti) nejen seniorů je stále velmi aktuální, a zároveň jsme si vědomi, že téma, které jsme zvolili, je velice obsáhlé a nedá se zcela podrobně zpracovat. Naší snahou bylo alespoň částečně zmapovat problematiku finanční gramotnosti seniorů. Vzhledem k tomu, že by se autorka této práce v budoucnu chtěla orientovat právě na cílovou skupinu seniorů, bylo pro ni zpracování tohoto tématu velkým přínosem a velmi jí obohatil i samotný kontakt, komunikace a spolupráce se seniory.

NAVRHOVANÁ OPATĚNÍ

Navrhovanými opatřeními, která vyplývají z výsledků vlastního průzkumu jsou:

- **kombinace finančního vzdělávání a efektivní regulace** (ve smyslu eliminace praktik, které poškozují spotřebitele například na předváděcích akcích). Podle průzkumu společnosti STEM/MARK je finanční vzdělávání důležitým preventivním nástrojem proti předlužení a v kombinaci s efektivní regulací chránící spotřebitele je nejlepším způsobem, jak finanční gramotnost zvyšovat (Investujeme.cz 2016),
- **školení sociálních pracovníků, učitelů, lektorů v oblasti finanční gramotnosti a asertivního jednání.** Naučit tak seniory asertivně a schopnosti bránit se prodejcem na předváděcích akcích,
- **dostatečně podporovat projekty,** které, jak jsme uvedli v kapitole 1.3.2, jsou pro finanční vzdělávání nepostradatelné a velice přínosné,
- **nabízet přednášky,** které by se vnovaly problematice finanční gramotnosti a zavést je například v rámci univerzitního věku,
- **mapovat i nadále úroveň finanční gramotnosti** nejen seniorů, aby se dalo zhodnotit posun ve finančním vzdělávání, a to v rámci například národní strategie nebo prostřednictvím médií (sociálních sítí, tisku, televize, rozhlasu),
- **podporovat vzdělávací, aktivizační a společenské aktivity** pro seniory, které budou zaměřené na zvyšování finanční gramotnosti. Seniorům mají potřebu informovanosti a zároveň i potřebu patřit k nějaké skupině, setkávat se se svými vrstevníky. Hezkým nápadem se proto jeví podpora například divadelních představení, kde by se seniori mohli setkávat a zároveň se nenásilně finančně vzdělávat,
- **podporovat poradenské, telefonní služby,** kam by se seniori ve finanční tísně mohli obracet (v našem průzkumu celých 33 % seniorů uvedlo, že nevědí, na koho se mají obrátit v případě problému s financemi).

SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

ABC finančního vzdělávání: O nás [online]. [vid. 10. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.abcfv.cz/o-nas/>

Asociace občanů poskytl poradnu: První zpráva o splnění cíl projektu Dluhové poradenství ke dni 30.6.2013 [online]. [vid. 2. 11. 2014]. Dostupné z: http://dluhy.obcanskeporadny.cz/images/stories/clanky/Prbn_zprva1_pol_2013.pdf

BAJER, 2009. Občanské poradny chtějí poskytovat komplexní a vysoce odborné dluhové poradenství. *Sociální práce*, ro. 2009, . 2, s. 5-6. ISSN 1213-6204.

BALABÁN, Z., et al., 2011. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vyd. Praha: COFET. ISBN: 978-80-9043-96-1-0.

BROŤ, M., et al., 2007. *Kdo drtí černého Petra o sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem*. 1. vyd. Praha: Televizní společnost pro českou televizi. ISBN: 978-80-86961-27-9.

AVELA, R., et al., 2012. *Sociální gerontologie, úvod do problematiky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN: 978-80-247-3901-4.

Česká obchodní inspekce: Tisková zpráva - Devět z deseti kontrol padesátých akcí s nedostatky! [online]. [vid. 2. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.coi.cz/predvadeci-akce-opet-nedostatky-nc1281/>

Televizní společnost pro českou televizi: O nás [online]. [vid. 2. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.clovekvtsni.cz/cs/o-nas>

Televizní společnost pro českou televizi: V kraji je o řešení dluhových pastí obrovský zájem [online]. [vid. 2. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.clovekvtsni.cz/cs/clanky/v-kraji-je-o-reseni-dluhovych-pasti-obrovsky-zajem>

SSZ: *Vzrostl počet lidí chodících s exekucí srážkou. Rostou i exekuce z nemocenských dávek* [online]. [vid. 25. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2016/20160211-vzrostl-pocet-duchodu-s-exekucni-srazkou.-rostou-i-exekuce-z-nemocenskych-davek.htm>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2014. *Věková struktura obyvatel podle dat sčítání lidu (2014)* [online]. [vid. 23. 4. 2016]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20551781/170217-14.pdf/9f50d576-fb17-4b2a-a221-01b0ff96ee3b?version=1.0>

DISMAN, M. 2011, *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1966-8.

DRAPELA, V., J., 2011. *Přehled teorií osobnosti*. 6. vyd. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0040-6.

Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení: Předlužení – otázky a odpovědi [online]. [vid. 2. 11. 2014]. Dostupné z: <http://ey2010.mpsv.cz/predluzeni/>

FORMY POMOCI PŘEDLUŽENÝM OBČANŮM: Manuál pro kolektiv sociálních pracovníků a pracovníků nevládních neziskových organizací a charit [online]. [vid. 1. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.pomocsdluhy.cz/pdf/prirucka.PDF>

GAVORA, P., 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.

HATKOVCOVÁ, H., 2004. *Manuálek o násilí*. 1. vyd. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně. ISBN: 80-7013-397-X.

Investujeme.cz: Pro zvýšení finanční gramotnosti je nezbytná kombinace finančního vzdělávání a efektivní regulace chránící spotřebitele [online]. [vid. 24. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.investujeme.cz/pro-zvyseni-financni-gramotnosti-je-nezbytna-kombinace-financniho-vzdelavani-a-efektivni-regulace-chranici-spotrebitele/>

JAROMÍŘOVÁ, D., 2006. *Péče o seniory*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta. ISBN: 80-7368-110-2.

KALVACH, Z., et al., 2004. *Geriatric a gerontologie*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN: 80-247-0548-6.

KOCIÁNOVÁ, H., 2012. *Finanční gramotnost v kostce aneb co Vás nemůže kdo naučit*. 1. vyd. Olomouc: ANAG. ISBN: 978-80-7263-767-6.

KREBS, V., et al., 2010. *Sociální politika*. 5. přepracované vyd. R: Wolters Kluwer. ISBN: 978-80-7357-585-4.

MAREŠ P., 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN: 80-85850-61-3.

MATOUŠEK, O., 2008. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN: 978-80-7367-502-8.

MATOUŠEK, O., et al., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0366-7.

Měsíc CZ: Rodinný rozpočet: Jak vytvořit svůj rozpočet? [online]. [vid. 2. 8. 2014]. ISSN 1213-4414. Dostupné z: <http://www.mesec.cz/clanky/rodinny-rozpocet-jak-vytvorit-svuj-rozpocet/>

MINISTERSTVO FINANCÍ ESKÉ REPUBLIKY, 2010. *Národní strategie finančního vzdělávání (2010)* [online]. Aktualizováno 30. 7. 2014 [vid. 4. 9. 2015]. Dostupné z: http://www.psfv.cz/assets/cs/media/PSFV_Narodni-strategie-financniho-vzdelavani.pdf

Ministerstvo financí R: Finanční vzdělávání [online]. [vid. 4. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/vzdelavani/financni-vzdelavani>

Ministerstvo práce a sociálních věcí: Dlouhodobá vize MPSV pro oblast sociálního zabezpečení [online]. [vid. 2. 11. 2014]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13031/vize_SZ.pdf

Ministerstvo práce a sociálních věcí: Projekt šVzdělávání uchazečů o zaměstnání v oblasti socioekonomických kompetencí [online]. [vid. 2. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/13692>

Ministerstvo vnitra R: Vznikla Aliance proti dluhům [online]. [vid. 2. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/vznikla-aliance-proti-dluhum.aspx>

NAVRÁTIL, P., 2001. *Teorie a metody sociální práce*. 1. vyd. Brno: Marek Zeman. ISBN: 80-903070-0-0.

Obanské sdružení D: Výroční zpráva 2012 [online]. [vid. 2. 11. 2015]. Dostupné z: <http://d-os.net/dokumenty/vyrocnizprava-2012.pdf>

Obanské sdružení D: Obanské sdružení Liberec, konzultace, vzdělávání [online]. [vid. 12. 11. 2015]. Dostupné z: <http://d-os.sluzby.cz/>

Oddluřovací centrum: Úvodní strana [online]. [vid. 2. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.oddluzovacicentrum.cz/>

ONDRÁKOVÁ, J., et al., 2012. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. 1. vyd. Kostelec: Pavel Mervart. ISBN: 978-80-7465-038-3.

ONDRUŠOVÁ, J., 2011. *Stáří a smysl života*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN: 978-80-246-1997-2.

PARTNERS., 2013. *Jak ovládnout své peníze, finanční plánování pro každého*. 1. vyd. Brno: BizBooks. ISBN: 978-80-265-0127-5.

PETÝRKOVÁ, L., CHMELÁKOVÁ, P., 2011. *Základy finanční gramotnosti*. 1. vyd. Praha: Generation Europe. ISBN: 978-80-904974-8-1.

PICHAUD, C., THAREAUOVÁ, I. 1998. *Soužití se staršími lidmi: Praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN: 80-7178-184-3.

Poradna pro finanční tísní: Poradna pro finanční tísní [online]. [vid. 2. 11. 2014]. Dostupné z: http://www.financnitisen.cz/kdo_j sme.php

Rubikon centrum: Aliance proti dluhům [online]. [vid. 12. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.rubikoncentrum.cz/aliance-proti-dluhum.php>

Rubikon centrum: Cíle APD v roce 2014 [online]. [vid. 12. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.rozvojprogramu.cz/images/ke-stazeni/Aliance-proti-dluhum/C% C3% ADle APD 2014.pdf>

Rubikon centrum: Projekty [online]. [vid. 12. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.rubikoncentrum.cz/projekty.php?id=35>

RUBIKON CENTRUM, 2014. *Jak na dluhy (nejen) pro seniory* [online]. [vid. 4. 9. 2015]. Dostupné z: http://www.rubikoncentrum.cz/download/brozura_jak_na_dluhy_2014.pdf

Senior Help: Služby pro firmy a městské části [online]. [vid. 10. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.senior-help.cz/firmy_a_mestske_casti/financni-gramotnost

SOCHREK, J., SLUKOVÁ, K., 2013. *Stručný úvod do základů metodologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN: 978-80-7372-943-1.

ŠPATENKOVÁ, N., 2011. *Krizová intervence pro praxi*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN: 978-80-247-2624-3.

TOUŠNEROVÁ, T., 2000. *Patné zacházení se seniory a násilí v rodině: Průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele*. 1. vyd. Praha: Ambulance pro poruchy paměti Ústav lékařské etiky 3. LF UK Praha. ISBN 80-238-5875-0.

VÁGNEROVÁ, M., 2008. *Vývojová psychologie II, Dosplost a stáří*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.

VÁGNEROVÁ, M., 2008. *Vývojová psychologie pro obor penitenciární péče*. 1. vyd. Liberec:Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-307-1.

Vzdělávání občanů : Občané Liberecka se mohou zdarma vzdělávat, jak se chovat v klíčových životních situacích [online]. [vid. 2. 11. 2014]. Dostupné z: <http://vzdelavani-obcanu.cz/doc/tz-vzdelavani-obcanu-zdarma.pdf>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2006 [vid. 28. 2. 2015]. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=108/2006&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

ZATLOUKAL, L., et al., 2011. Komplexní posuzování potřeb klientů v rámci poradenského rozhovoru z hlediska přístupu zaměřeného na řešení. *Sociální práce*, ročník 11, číslo 1, s. 81-92. ISSN 1213-6204.

SEZNAM P ÍLOH

P íloha A ó Dotazník

P íloha B ó Slovník finan ní a pen íní terminologie

Příloha A

Dotazník

Dobrý den,

ráda bych Vás touto cestou poprosila o pravdivé vyplnění dotazníku, který slouží pro účely mé bakalářské práce vznikající na katedře sociálních studií a speciální pedagogiky Technické univerzity v Liberci. Práce se zabývá finanční gramotností seniorů.

Všechny získané informace jsou anonymní a budou použity výhradně pro potřeby mé bakalářské práce. Velice Vám děkuji za vyplnění dotazníku.

Milada Sosičková

Instrukce k vyplnění:

Prosím Vás, o **zakroužkování** vybrané odpovědi, případně její zapsání na určené místo u polovíčky. Pokud není uvedeno jinak, označte, prosím, jen jednu odpověď.

1. Jakého jste pohlaví?

- a) muž
- b) žena

2. Jaký je váš věk?

- a) 65-74 let
- b) 75-84 let
- c) 85 a více let

3. Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) základní
- b) střední bez maturity

- c) st ední s maturitou
- d) vyší odborné
- e) vysokošolské

4. Víte, co znamená konsolidace úv r ?

- a) slou ení všech úv r do jednoho
- b) nabídka úv ru po telefonu
- c) p edání nehrazeného úv ru agentu e, která se zabývá vymáháním dluh

5. Víte, co znamená termín finan ní gramotnost, dokážete ho definovat?

- a) ano a dokáfi ho definovat.....
- b) nedokáfi ho definovat
- c) nikdy jsem o tomto termínu nesly-el/a

6. Je d lefité informovat poskytovatele p j ky o p ípadné neschopnosti spláacet úv r?

- a) ano je to d lefité
- b) není to d lefité

7. Vyberte z uvedených mořností, jaký je rozdíl mezi platební kartou debetní a kreditní?

- a) není v tom řádný rozdíl
- b) kreditní karta je ur ená k erpání úv ru. V p ípad debetní karty p i platb erpáte své vlastní peníze
- c) debetní karta je ur ená k erpání úv ru. V p ípad kreditní karty p i platb erpáte své vlastní peníze

8. Vytváíte si rezervy, například pravidelným odkládáním částí příjmu?

a) ano

b) ne

c) pokud NE, pro ?.....

d) pokud ANO, kolik tato částka z Vašeho důchodu činí? (vyjádřete ji prosím v procentech například 5 % z důchodu).....

9. Víte, jaký je rozdíl mezi úrokem 10% p.s. a 10% p.a.?

a) není v tom žádný rozdíl

b) je tam rozdíl a nevím jaký

c) je tam rozdíl a vím jaký

10. Co vám umožní zaplatit z vašeho účtu finanční prostředky do minusu?

a) nevím

b) půjčka

c) kontokorent

11. Jak byste sám/a ohodnotil/a své finanční znalosti (škála jako ve škole od 1 nejlepší, 5 nejhorší)?

1

2

3

4

5

12. Byla na Vá– starobní d chod v uplynulých 10ti letech n kdy uvalena exekuce?

- a) ano
- b) ne, nebyla nikdy
- c) ano, v sou asné dob je na m j starobní d chod uvalena exekuce

13. Lze íci, že m sí n se svým d chodem hospoda ím takto: (vyberte prosím jednu mořnost):

- a) vyjdu, ale nemám mořnost –et it
- b) vyjdu a mohu si ur itou finan ní ástku odkládat
- c) nevyjdu a musím si p j ovat u známých i rodiny
- d) nevyjdu a musím si p j ovat u bankovních spole ností
- e) nevyjdu a musím si p j ovat u nebankovních spole ností

14. Sv j m sí ní finan ní p íjem:

- a) si nemohu nijak zvý–it a musím vyjít jen se starobním d chodem
- b) p ílep–uji si vlastní prací ó nap . krátkodobé nepravidelné brigády
- c) p ílep–uji si vlastní prací ó pracuji pravideln na plný, zkrácený úvazek i na DPP (DP)
- d) finan n m podporují d ti
- e) d ti m podporují materiáln

15. S vý–í svého starobního d chodu jsem:

- a) velmi spokojen
- b) áste n spokojen
- c) neumím se vyjád it
- d) áste n nespokojen

e) velmi nespokojen

16. Jezdíte na p edvád cí akce za ú elem koup hrnc , vysava , induk ních plotýnek, dek apod.?

- a) ano, jezdím pravideln
- b) ano, jezdím ob as
- c) ne, nejzdím na p edvád cí akce

17. O hospoda ení s financemi se mám mofnost radit s:

- a) rodinou
- b) p áteli
- c) institucí (nap . sociálním pracovníkem, neziskovou organizací apod.)
- d) nikým

18. Pokud byste m l/la problémy s financemi, víte na koho nebo kam se m fete obrátit?

- a) ano, vím
- b) ne, nevím

Slovník finanční a peněžní terminologie

Peníze

Díky peněz můžeme provádět platby za zboží a služby. Před samotným vznikem peněz existovala tzv. směna. Tímto je přirozená podoba. Přímě se jedno zboží směnovalo za jiné. Nejvíce se směnovala sůl, plátno, kožené nebo dobytek. Funkcí peněz postupně staly platin drahé kovy (zlato, stříbro). Z toho kov se začaly razit mince. Tento typ peněz měl tzv. vnitřní hodnotu (ta se odvíjela z hodnoty kovu, ze kterého byly mince raženy). Tyto mince byly s nástupem tržní ekonomiky pomalu nahrazovány papírovými penězi (tzn. bankovkami a mincemi z bledých kovů). Tyto peníze byly bez vnitřní hodnoty tzv. neplnohodnotné peníze. V současné době máme tři druhy peněz. Prvním druhem jsou oběživa, tzn. bankovky a mince, které jsou mezi lidmi v oběhu a jsou mimo bankovní systém. Dalším druhem peněz jsou tzv. depozita. Jedná se o bezhotovostní peníze, které jsou uloženy na účtech bank nebo jiných finančních institucí. Poslední druh peněz pak představují elektronické peníze. Tento druh peněz je ukládán na elektronické médium, jako je čipová karta nebo paměťová karta a jsou tedy pouze ve virtuální podobě. Můžeme s nimi provádět elektronické platby v omezené výši (Balabán, et al. 2011, s. 127-128).

Peníze plní také tři funkce:

- Prostředkem směny nám umožňují uskutečnit směnné akty. V dnešní době se stále více ustupuje od zprostředkování směnných aktů pomocí oběživa a stále více se používají bezhotovostní platby (tzn. platby kartou nebo převody peněz z účtu).
- Peníze dále plní funkci uchovatele hodnoty. Pomocí peněz dokážeme uchovat kupní sílu v čase. Nevýhodou ovšem je to, že mohou být znehodnocené inflací. Proto je lepší uchovávat kupní sílu v čase pomocí investic do jiných aktiv. Například nemovitostí nebo uměleckých děl.
- Pomocí peněz můžeme ocenit služby, lidskou práci a statky. Slouží nám tedy jako zúčtovací jednotka, která nám umožní vyjádřit relativní hodnotu výše uvedeného zboží (Balabán, et al. 2011, s. 127-128).

Inflace

Sama inflace patří do cenové gramotnosti, ale my si ji zaadíme do kapitoly, která obsahuje i pojem peníze, protože inflace s penzi úzce souvisí. Inflace je šekonomický jev, který označuje v-obecný r st cenové hladiny, peníze ztrácejí svou reálnou hodnotu (Balabán, et al. 2011, s. 266). Tento jev je trvalou součástí našich penz. Vlivem inflace si za své peníze m fme koupit stále menší množství zboží. Máme také mén penz na svých spo ících ú tech a také vlivem inflace dostáváme mén penz za naši práci. Je v-ak pot eba íci, že inflace nám m že také prosp t, pokud nap . splácíme n jakou p j ku, protože díky inflaci platíme mén (Kociánová, 2012, s. 12-13).

Bankovní ú et

Je to bankovní produkt, který nám zaji-uje platební styk. Pomocí bankovního ú tu provádíme:

- jednorázové p íkazy k úhrad ,
- trvalé platební p íkazy, které nám slouží k úhrad pravidelných plateb nap . nájemného, výfivného nebo zálohových plateb za elekt inu, plyn, televizi apod.,
- platby pomocí inkasních plateb (sem patří nap . tzv. SIPO, p i této platb p íjemce platby si sám uhradí platbu z ú tu majitele, který dal k této operaci souhlas (Balabán, et al. 2011, s. 151).

Inkasní platby a trvalé platební p íkazy jsou u majitel ú t oblíbené z toho d vodu, že pokud mají na ú tu pot ebné množství penz, tak se platba v fdy provede a nemusí na ni majitelé ú t stále myslet. P i obou těchto platbách je d lefité si kontrolovat zaplacení pravidelných plateb a stav našeho ú tu, aby se nestalo, že platba nebude odeslána z d vodu nedostatku penz na našem ú tu a tato platba pak bude pozd ji po nás vymáhána i soudní cestou. N které banky proto nabízejí službu, za kterou si ú tují poplatky a pomocí které za nás sledují v asné zaplacení našich pravidelných plateb (Balabán, et al. 2011, s. 151).

Prost ednictvím n kterých služeb, které banky k bankovnímu ú tu nabízejí, m fme mít p ístup ke svým penz m pomocí:

- bankomatu (v tomto p ípad je nutné po fádát o vystavení platební karty)

- pomocí bankovního pomoci internetu (sem patří služby internetbanking nebo telebanking),

Pomocí služby internetbanking zadává majitel útu pokyny bance prostřednictvím svého počítače s připojením k internetu. V případě telebankingu zadává majitel útu pokyny bance prostřednictvím svého telefonu. K bezpečnému přístupu ke svému útu pomocí pomocí bankovního pomoci slouží přístupová hesla a certifikáty (Balabán, et al. 2011, s. 152).

V dnešní době je velice snadné přejít se svým běžným útem k jiné bance, pokud nám stávající banka nechce vyjít vstříc a není schopná nám jako dlouholetému klientovi nabídnout například modernější a hlavně levnější varianty služby, které používáme dosud. Pokud si vybereme novou banku a udělíme jí souhlas, zaplatíme za nás (převědeme všechny platby, služby a příkazy) a zcela zdarma (Kociánová, 2012, s. 17).

Typy platebních karet

Platební kartu dostaneme, pokud si zvolíme u některé z bank úet, a slouží nám k bezhotovostní platbě. Banky při vydávání karet spolupracují vždy s jedním ze dvou hlavních vydavatelů platebních karet. Jsou jimi vydavatelé VISA - ta vydává 50% všech platebních karet na světě, a EUROCARD MASTERCARD, který vydává 41% platebních karet na světě. Zbýlá procenta platebních karet vydávají společně AMERICAN EXPRESS a DINERS CLUB. Obchodníci pak platební karty akceptují jako prostředek platby na základě smluvní dohody, která byla uzavřena mezi nimi a vydavatelem karty (Petýrková, Chmelová, 2011, s. 47).

Platební karty se rozlišují také podle dvou hlavních hledisek. Podle způsobu využití a podle způsobu zúčtování. Do kategorie karet, které se rozlišují dle způsobu využití, patří:

- **elektronické platební karty**, patří sem především karty VISA Electron a Maestro. Jsou to typy karet, které se používají na výběr z bankomatu nebo platbu u obchodníků, kteří vlastní elektronický platební terminál. Jsou to nejrozšířenější platební karty v ČR.
- **embosované platební karty** vydává banka klientovi za určitý poplatek a to proto, že tento typ karty má určitou možnost použití například na odlehlých místech nebo v zemích, které jsou málo rozvinuté. Špatba probíhá hned tak, že

zákazník vloží kartu do terminálu, ve kterém se zkopírují data z karty a ze kterého se vytiskne účtenka. Ten nakonec zákazník podepíše. Při tomto typu platby se tedy elektronicky neověřuje, kolik má klient ještě peněz na účtu (Petýrková, Chmelaová, 2011, s. 47-48). Identifikační údaje jsou na tomto typu platební karty vyrafleny tzv. embosovány.

Do kategorie platebních karet, které se rozlišují dle způsobu zúčtování, patří:

- **debetní karty**, u kterých se při jejich použití kontroluje dostatečné množství peněz na účtu majitele. Při padnou platbu nelze provést, pokud na účtu není požadované množství peněz. Tímto platebními kartami si také vybíráme hotovost z bankomatů, a pokud jsou mezinárodní, lze s nimi platit i v zahraničí (Petýrková, Chmelaová, 2011, s. 48).
- **kreditní karty** při platbě touto kartou platíme náklady na nákup na úvrat. Nákup provádíme hned, ale zaplatíme za něj bance až později. S tímto typem platební karty se váže úvratový účet a je stanoven limit úvratní např. 10.000 Kč měsíčně. S touto platební kartou můžeme tedy provádět běžné platby a zároveň s nimi můžeme úvrat také úvrat. Proto se tomuto typu karty říká také úvratová. Je důležité splatit bance úvrat včas v tzv. bezúrovném období, abychom nemuseli zbytečně platit úroky (Petýrková, Chmelaová, 2011, s. 48). Tento typ platební karty v sobě zahrnuje výhody platební karty a úvratu. Bezúrovné období trvá většinou 45 dní, a pokud úvrat zaplatíme bance do stanoveného dne splatnosti, nebudeme platit žádný úrok a poplatky si od banky zadarmo. Ovšem nevýhodou tohoto typu platební karty je výběr z bankomatu. Pokud si vybereme hotovost z bankomatu, zaplatíme poplatek asi 0,5% z vybrané částky a vybíraná hotovost je také ihned úvratena a za vedení karty můžeme bance zaplatit poplatek i několik set korun ročně (Balabán, et al. 2011, s. 158-159). Tento typ platební karty má i své výhody. Jednou z výhod je to, že s ní můžeme vybírat peníze v zahraničí bez poplatku a můžeme také využít cestovní pojištění, které se pak vztahuje i na osoby, které cestují s námi (Balabán, et al. 2011, s. 159).
- **charge karty** jsou karty, které nám mohou poskytnout slevy ve vybraných obchodech a jsou určeny spíše pro movitým zákazníkům. Také je mohou

dávat zaměstnavatelé svým zaměstnancům, pokud jedou na služební cestu (Petýrková, Chmelová, 2011, s. 48). Jejich princip používání spoívá v tom, že banka podle výpisů všech útrat a klient je musí všechny uhradit. Pokud tak učiní do stanoveného data a uhradí celý svůj dluh najednou, tak klient neplatí žádné úroky (Balabán, et al. 2011, s. 163).

- **nákupní úv rové karty** vydávají bez větších problémů a bez poplatku nebankovní subjekty a jsou určitým druhem kreditních karet. Rozdíl je však v tom, že tento typ platební karty nenabízí tzv. bezúročné období jako klasická karta kreditní a také sí obchodní, kde tyto platební karty akceptují, je omezená. Navíc se úroky mohou vyplhat na více než 25% ročně (Balabán, et al. 2011, s. 163).

Zásady manipulace s platební kartou

Aby používání platební karty bylo bezpečné je potřeba dodržovat několik důležitých zásad při manipulaci s platební kartou. Je důležité platební nebo kreditní kartu nikomu nepůjčovat, a pokud kartu ztratíme, tak její ztrátu ihned nahlásíme naší bance. PIN k naší kartě nikomu nesdílujeme a ufišvic ho nenecháváme v blízkosti naší karty. Při placení kartou (např. v restauraci) bychom měli mít kartu stále na očích. Nenechat obsluhu, aby si naší platební kartu odnesla z našeho dohledu. Je také důležité pravidelná kontrola výpisů našeho účtu. V případě nesrovnalostí je potřeba informovat naši banku. Při výběru z bankomatu je potřeba si vybírat takové lokality, které jsou dobře osvětlené a ve kterých je větší pohyb osob. Při výběru z bankomatu bychom měli zakrývat klávesnici, aby nikdo náš PIN neviděl. Placení přes internet je považováno za nejnebezpečnější způsob placení kartou. Při tomto placení je velice důležité nesdílovat nikomu číslo naší karty na serverech, které nebudí důvěru, neposílat nikomu informace o naší kartě e-mailem a opatrně platí stálá kontrola výpisu z našeho účtu. Pokud se stane, že kartu ztratíme, je potřeba kartu nechat bankou zablokovat. Tato blokáce se může provést přes telefon i ze zahraničí a je bez poplatku. (Balabán, et al. 2011, s. 164-166).

Úv r

Úv r nám může být bankovní i nebankovní subjekt. Jedná se o peněžní prostředky, které nám budou poskytnuty na jakýkoliv účel. Úv r y dělíme dle délky jejich trvání, a to na krátkodobé, které trvají do 1 roku, střednědobé do 5 let a dlouhodobé nad 5 let. U dlouhodobých úv rů požaduje banka zajištění, protože dlouhodobý úv r

představuje pro banku větší riziko nesplacení úvěru. Úvěry máme dále rozdělit na **spot ebitelské úvěry**, tento typ úvěru je velice oblíbený především kvůli své dostupnosti. Finanční prostředky jsou poskytnuty během jednoho dne a máme si je půjčit prakticky na cokoliv (dovolenou, televizi, automobil apod.). Většinou poskytovatel těchto úvěrů žádá doložit doklad totožnosti a někdy i potvrzení o příjmu (Balabán, et al. 2011, s. 219-220). Spot ebitelské úvěry jsou charakterizovány:

- **anuitní splátkou** (stejná a pravidelná částka měsíčně apod. výše splátky po celou dobu splácení),
- **pevnou dobou splatnosti**,
- **ukazatelem RPSN** (roční procentní sazba nákladů) (Balabán, et al. 2011, s. 220). Tento údaj je důležitý a určuje nám, jaké budou všechny náklady, které s úvěrem souvisí (poplatek za zřízení, vedení účtu apod.). Tyto náklady jsou rozpočítány na celou dobu splácení a jsou připočítány na celý kalendářní rok (Kociánová, 2012, s. 70). Pro věřitele je spot ebitelský úvěr nejrizikovějším produktem, protože často vyžadují málo informací od klientů a riskují tak, že úvěr nebude splacen. Z tohoto důvodu je spot ebitelský úvěr jednou z nejdražších půjček (Balabán, et al. 2011, s. 220).

Dalším typem úvěru jsou **hypotéky**. Jsou to dlouhodobé úvěry určené k pořízení vlastního bydlení. Hypotéky rozdělujeme na úlové a neúlové.

Úlové hypotéky slouží k pořízení konkrétní nemovitosti. Pro banku je tento typ úvěru velice rizikový, a tak se jistí zástavním právem k nemovitosti. Banky úlové hypoteční úvěry poskytují šobvykle do výše 60-80%, výjimečně až do výše 100% hodnoty nemovitosti, na kterou je zástavní právo zřízeno. Doba splatnosti se pohybuje od 5 až do 40 let (Balabán, et al. 2011, s. 221).

Neúlové hypoteční úvěry (americké hypotéky) se dají použít ke koupi libovolného zboží a bance za tento produkt ručíme svojí nemovitostí, o kterou máme v případě nesplacení úvěru půjčit. Nevýhodou těchto úvěrů jsou vysoké poplatky za pořízení americké hypotéky a vedení účtu. Výhodou tohoto typu úvěru je možnost půjčit si velké množství finančních prostředků a rozložit si splatnost na delší dobu (Balabán, et al. 2011, s. 221).

Úv r ze stavebního spo ení pat í také mezi typy poskytovaných úv r . Klient musí získaný úv r poufít na po ízení p íp. rekonstrukci bytu nebo domu a spo it alespo 2 roky na stavební spo ení (Kociánová, 2012, s. 75). šZaplacené úroky lze ode íst od da ového základuõ (Balabán, et al. 2011, s. 221).

Kontokorent je dal-ím typem poskytovaného úv ru, který je nutné alespo jednou do roka vyrovnat. Prost ednictvím kontokorentu m fleme ze svého ú tu erpat finan ní prost edky do minusu. šPodle toho, kolik dní je ú et v minusu a v jaké vý-i, banka vypo ítá úrok, který si strhneõ (Partners, 2013, s. 110). Výhodou kontokorentu je rychlé získání finan ních prost edk a nevýhodou je ur it zaplacení vysokých úrok z p j ených pen z.

Leasing pat í mezi alternativní zp soby financování. šPodstatou leasingu je pronájem po izované v ci. Po celou dobu platnosti leasingové smlouvy je p edm t leasingu majetkem leasingové spole nostiõ (Balabán, et al. 2011, s. 229). S leasingem je asto spojován pojem akontace. Jedná se o první navý-enou splátku, která íní zpravidla 10% z ceny po izované v ci. Leasing m fle být operativní nebo finan ní.

U operativního leasingu bude p edm t nájmu po skon ení leasingové smlouvy navrácen zp t pronájemci a v-echna rizika a ufitky, které se váflou na p edm t nájmu, budou p enesena na majitele nikoli na nájemníka (Balabán, et al. 2011, s. 230).

Finan ní leasing je sjednáván na del-í dobu nefl operativní leasing. V rámci tohoto typu leasingu jsou v-echna rizika a ufitky spojené s vlastnictvím p edm tu leasingu p eneseny pronájemcem na nájemce. Nájemce se stará o opravy p íp. servis pronájemného p edm tu (Balabán, et al. 2011, s. 230).

V p ípad , fle se v nujeme podnikatelské innosti, je výhodou leasingu mofnost snífení základu pro výpo et dan z p íjm . Nevýhodou je, fle p edm t leasingové smlouvy nem fleme prodat v dob trvání leasingové smlouvy a pokud nebudeme schopni platit leasingové splátky déle nefl 3 m síce, tak nám bude p edm t leasingové smlouvy odebrán a p ijedeme i o v-echny jifl zaplacené peníze. Pokud se rozhodneme leasing ukon it p ed asn , budeme muset zaplatit plnou cenu leasingu, tzn. i v-echny budoucí splátky! (Balabán, et al. 2011, s. 231-232).

Kreditní karty pat í také do úv rových produkt viz. ást typy platebních karet.

Problémy při splácení úvěru

Splátky za úvěr jsou pravidelnou měsíční záležitostí pro náš rozpočet. Banku nezajímá, zda si tento měsíc můžete dovolit splátku uhradit či nikoliv. Úvěr bychom mohli být schopni splácet i v době náhledně dočasné pracovní neschopnosti nebo při ztrátě zaměstnání. V případě že splátku neuhradíte, čeká vás sankce. Nejčastěji se jedná o pokutu za pozdní splátku. Zároveň se tato informace ukládá do bankovních registrů a snižuje svou schopnost získat úvěr konsolidovatě (Partners 2013, s. 114). V případě problému při splácení více úvěrů je vhodné začít uvažovat o tzv. **konsolidaci** úvěrů. Konsolidace znamená sloučení více úvěrů do jednoho a zároveň dosažení nižších splátek a úroků.

Do tzv. **dluhové spirály** se v čase dostávají lidé se stěžejními příjmy, protože chtějí vlastnit to, co mají jejich možnosti umožnit. Chtějí si pořídit něco, na co nemají peníze. Dluhová spirála znamená, že část z jejich výplaty jde na splácení úvěru a snižuje se jejich schopnost spojit si peníze na nenadálé životní situace. V případě dočasné pracovní neschopnosti nebo ztráty zaměstnání jsou nuceni si opět půjčit, a tím se začíná dluhová spirála roztáčet (Partners 2013, s. 114).

Úrok a úroková sazba

Úrok vyjadřuje cenu peněz (Balabán, et al. 2011, s. 140). Pokud si tedy peníze půjčíme, tak nám úrok stanovuje částku, kterou za půjčené peníze musíme zaplatit. Naopak pro toho, kdo peníze půjčuje, znamená úrok částku, kterou dostane za půjčené peníze.

Úroková sazba se vyjadřuje v procentech a vztahuje se k období, ke kterému se úrok vztahuje. Úroková sazba může být:

- roční, vyjadřujeme zkratkou p.a. (per annum),
- pololetní, vyjadřujeme zkratkou p.s. (per semestrum),
- čtvrtletní, vyjadřujeme zkratkou p.q. (per quartale),
- měsíční, vyjadřujeme zkratkou p.m. (per mensem),
- denní, vyjadřujeme zkratkou p.d. (per dies) (Balabán, et al. 2011, s. 141).

Často se stává, že dlužníci nevěnují pozornost podmínkám úvěrových smluv, a z toho pak pramení zbytečné budoucí komplikace pro dlužníka. Například úroková sazba

10% p.m. znamená ve skutečnosti nutnost si sazbu p ep o ítat na standardn , komer n uvád ný úrok p.a. cofl v tomto p ípad ní 10% x 12 m síc = 120% p.a.!

Osobní rozpo et

D leflitost tvorby osobního rozpo tu je ásto opomíjena, av-ak jeho utvo ení není sloflitou záleflitostí. Jednoduchou formou si m fle kaflký ob an sestavit svou strukturu p íjm a výdaj . Do této struktury se zapisují jednotlivé p íjmy a výdaje i v etn malých ástek. Pokud si tyto p íjmy a výdaje pe liv zapisujeme, m fleme pozd ji tímto zp sobem vyhodnotit, za co utrácíme nejvíce, a snaflit se tyto výdaje omezit.

Za neme tím, fle si sepí-eme v-echny na-e p íjmy, tzn. mzdu, d chod, dávky apod. a sestavíme tak **p íjmovou stránku rozpo tu** (M -ec CZ 2014).

Dal-ím krokem bude sepsání a se tení v-ech na-ich výdaj . Výdaje se dají rozd lit na **pevné** š tyto výdaje zahrnují platby, jako je nájemné, splátky hypotéky a spot ebních úv r , platba za rozhlas, televizi, elekt inu, vodu, telefony, bankovní poplatky, výdaje na dopravu nebo auto a dal-í v ci, které musíte zaplatit. Pokud se n které výdaje vyskytují mén ásto, je nutné je p ep o ítat na výdaje za m sícõ (M -ec CZ 2014). Pokud máme tyto pevné výdaje zapsané, za neme sepisovat dal-í ástky, které také utratíme. Jsou to ástky vydané za potraviny, léky, oble ení nebo asopisy, které se dají p ípadn sníflit. V-echny tyto poloflky se teme a zjistíme **celkové m sí ní výdaje** (M -ec CZ 2014).

Poslední krokem p í sestavování osobního rozpo tu je vyhodnocení, zda na-e p íjmy pokrývají na-e výdaje a zda nelze n které na-e výdaje (nap . za jídlo v restauraci, asopisy, zábavu apod.) sníflit i úpln vy-krtat.

Pokud jsou na-e p íjmy v t-í nefl na-e výdaje, vznikne **p ebytek** osobního rozpo tu, pokud jsou na-e p íjmy men-í nefl na-e výdaje, vznikne **schodek** rozpo tu a pokud se p íjmy rovnají výdaj m, tak nám vznikne **rozpo et vyrovnaný** (Balabán, et al. 2011, s. 308).

Finan ní plánování

Díky sestavení osobního rozpo tu získáme p ehled, za co utrácíme své peníze a kolik pen z jsme schopni u-et it. V tomto okamfliku m fleme za ít finan n plánovat.

Pomocí finan ního plánování si utvá íme rezervy, které mohou být krátkodobé, st edn dobé a dlouhodobé. **Krátkodobé rezervy** bychom m li mít rychle dostupné

a pouflít je na neo ekávané jednorázové výdaje. Takovými výdaji mohou být nap . oprava automobilu nebo na-e do asná pracovní neschopnost nebo úraz. **St edn době rezervy** jsou ur ené pro výdaje, které máme v plánu v horizontu dvou afl p ti let. P i odkládání **dlouhodobých rezerv** po ítáme s výdaji v horizontu p ti a více let. Typickou dlouhodobou rezervou m fle být získávání finan ních prost edk pro zaji-t ní spokojeného d chodu dne-ní mladou generací (Partners, 2013, s. 9-10). Díky finan ním prost edk m si m fleme nejenom splnit na-e pot eby, ale také i své tufby. Stálý p íjem finan ních prost edk je základem k napln ní na-ích základních pot eb. Pokud ov-em chceme víc, musíme um t s pen zi dob e hospoda it. šZákladem finan ního plánování je vytvá ení rezervõ (Partners, 2013, s. 15). M li bychom za ít tím, fle budeme myslet na svoje bezpe í a bezpe í na-ích blízkých a také na-ích finan ních prost edk .

Poji-t ní

Poji-t ní a spo ení pat í do pen flní gramotnosti, ale my si je zahrneme do podkapitoly rozpo tové gramotnosti z d vodu na-í souvislosti s osobním rozpo tem a finan ním plánováním. Pomocí poji-t ní si v dom vytvá íme finan ní rezervy, které nám mohou pomoci uhradit -kody, které vznikly p i nahodilých událostech. Tyto rezervy se utvá ejí z pojistného, které je cenou za p evzetí rizika (Balabán, et al. 2011, s. 183). Jedno z nejd leflit j-ích typ poji-t ní je flivotní poji-t ní. Existuje také neflivotní, ale tomu se v této práci v novat nebudeme. Úmrtí nebo trvalá invalidita mohou nás i na-e blízké velice zasáhnout a zp sobit ztrátu p íjm a ve v t-in p ípad i zvý-ení výdaj .

flivotní poji-t ní nám zajistí jednak pokrytí pojistných rizik a navíc nám pom fle zhodnotit volné finan ní prost edky. Poji- ovna obvykle investuje peníze svých klient , aby do-lo k jejich zhodnocení. flivotní poji-t ní není ur ené pro kařdého. M fleme ho uzav ít v t-inou pouze do ur ítého v ku a asto je nutné podstoupit zdravotní prohlídku u léka e p ed uzav ením pojistné smlouvy. Pokud nap . lov k prod lal infarkt, tak ho jifl fládná poji- ovna nepojistí (Balabán, et al. 2011, s. 187). flivotní poji-t ní m fle být **rizikové** nebo **rezervotvorné**.

Rizikové flivotní poji-t ní se uzav írá pro p ípad smrti a nedá se toto pojistné ode íst od da ového základu. Pokud nedojde k pojistné události a pojistnou smlouvu vypovíme, v t-inou nedostaneme zp t prost edky, které jsme do poji-t ní jifl vflifli. šCena poji-t ní závisí na vý-i pojistné ástky, vstupním v ku, pohlaví a délce trvání

zaji- ovaného úv ru. Cena rizikového flivotního poji- t ní je ní-í neffõ (Balabán, et al. 2011, s. 188) rezervotvorné flivotní poji- t ní. Tento typ poji- t ní m flime uzav ít s **pevnou** pojistnou ástkou nebo s **klesající** pojistnou ástkou. Poji- t ní s pevnou ástkou slouffí k zaji- t ní blízkých osob, které jsou závislé na finan ním p íjmu poji- t ného. Výhodou u rizikového flivotního poji- t ní s klesající pojistnou ástkou je pak to, flé postupn , jak splácíme úv r, klesá vý- e pojistného. Tento typ se hojn pouffívá, pokud poji- t ný splácí nap . hypote ní úv r. Pokud dojde k úmrtí poji- t ného, banka za n j doplatí nesplacenou ást hypote ního úv ru. Je pot eba zmínit také n které výjimky z pln ní rizikového flivotního poji- t ní. Jsou jimi nap . sebevraffda poji- t ného nebo r zné vále né události (Balabán, et al. 2011, s. 188).

Rezervotvorné flivotní poji- t ní v sob obsahuje jak poji- t ní, tak spo ení. Toto poji- t ní se rozdluje na **investi ní** a **kapitálové** flivotní poji- t ní. P í investí ním poji- t ní nám poji- ovna vede šindividuální ú et tvo ený z investí ních podílových jednotekõ (Balabán, et al. 2011, s. 188), které nakupuje z pojistného. šVý- e pojistného pln ní se odvíjí od hodnoty podílových jednotek. Záleffí tedy na tom, jak se povede práv va- emu investí nímu portfoliuõ (Balabán, et al. 2011, s. 188). My sami si volíme investí ní strategii, kterou m flime v pr b hu trvání pojistné smlouvy m nit a vybíráme si tak investí ní fondy. Z toho plyne, flé investí ní riziko je tedy také na nás. Poji- ovna nám m flé také nabídnout tzv. fondy flivotního cyklu. Je to bezplatný produkt a jeho princip spo ívá v tom, flé klient nejprve šinvestuje do akciových fond , ale 10 let p ed koncem pojistné smlouvy se mu prost edky za nou postupn p elévat do fond konzervativních tak, aby 2 roky p ed koncem smlouvy byly prost edky klienta ulofeny ve fondu s nízkým, ale bezpe ným výnosemõ (Balabán, et al. 2011, s. 189).

Kapitálové flivotní poji- t ní v sob kombinuje mofnosti spo ení a poji- t ní v p ípad smrti. Skládá se z tzv. kapitálové hodnoty, která jde na spo ení a kterou za nás poji- ovna investuje a zhodnotí a pojistné ástky pro p ípad smrti. Pokud by do- lo k pojistné události, poji- ovna nám musí vyplatit kapitálovou hodnotu plus pojistnou ástku pro p ípad smrti. Pokud by se klient doffil konce poji- t ní, bude mu náleffet kapitálová hodnota poji- t ní (Balabán, et al. 2011, s. 190). Je v- ak pot eba íci, flé škapitálové i investí ní flivotní poji- t ní slouffí p edev- ím k zaji- t ní proti riziku (smrti, váffného úrazu apod.), vhodný produkt je to tedy pouze pro ty, kte í se cht jí krom spo ení také pojistitõ (Balabán, et al. 2011, s. 190).

Spoření

Pokud jsme pojistili sebe p íp. své blízké, m ěleme odložit své dal-í volné peníze do vhodného spoření. Spoření chápeme jako odkládání (jednorázov nebo postupn) pen z na speciální spo ící ú ty, nebo si je odkládáme bokem n kde doma. šV p ípad , ě budeme chtít, aby se hodnota na-ích nespot ebovaných finan ních prost edk zvy-ovala, íkáme tomu jifl investování (Balabán, et al. 2011, s. 170). Pokud se rozhodneme spo it, je dobré zvolit n které nabízené produkty nap . stavební spoření, termínovaný vklad, vkladní knífkku i penzijní p ípoji-t ní.

Stavební spoření je dlouhodobým spo ícím produktem. Zvolením tohoto typu spoření ochráníme na-e finan ní prost edky p ed inflací a zároveň m ěleme s jejich pomocí i trochu vyd lat. Dal-í výhodou je poskytnutí moflného ú elového úv ru, který bude ur ený na na-e bydlení. šP vodní funkcí stavebního spoření byla podpora rozvoje bydlení a státní podpory, které byly na stavební spoření poskytovány, byly nadpr m rně (Kociánová, 2012, s. 29). M li bychom také v d t, zda stavební spoření pouflijeme pouze jako spoření nebo zda se rozhodneme stavební spoření vyuffít k získání úv ru. S tímto rozhodnutím bude souviset výb r cílové ástky. Ta šje sjednána ve smlouv o stavebním spoření a vyjad uje budoucí pot ebu finan ních prost edk pro realizaci bytových pot eb ú astníka. Je rovna sou tu vklad , státní podpory, úv ru ze stavebního spoření a úrok z vklad a státní podpory (Balabán, et al. 2011, s. 171). Pokud víme, ě nebudeme vyuffít moflnost úv ru ze stavebního spoření, m ěleme spo it afl do vý-e práv cílové ástky.

Hlavní nevýhodu u stavebního spoření m ěleme spat ovat v dlouhé dob návratnosti na-ích investic (min. 6 let). Po dobu t chto 6 let si samoz ejm m ěleme pofládat o výplatu na-ích pen z, ale pokud tak u íníme, tak p íjdeme o státní podporu a úroky z ní. Navíc za p ed asné ukon ení smlouvy zaplatíme také vysoký poplatek (Balabán, et al. 2011, s. 172).

Termínovaný vklad nám dob e posloufí v p ípad , ě chceme uloflit na-e prost edky jako rezervu pro nenadále flivotní situace, a víme, ě tyto prost edky nebudeme po dobu výpov dní lh ty pot ebovat. Pokud toto dodrflíme, bude nám odm nou pom rn vysoké úro ení, nefl jaké bychom dostali v p ípad b flného nebo spo ícího ú tu. P í zakládání termínovaného vkladu je dop edu ur ena výpov dní doba, po kterou nesmíme (pod hrozbou sankce) vlofené prost edky vybrat. Pokud vybereme

prostředky z tohoto vkladu dříve, ztratíme velkou část úroků a u těch kterých bankovních domů i část vložených peněz. Je také dobré dát si pozor na automaticky se obnovující tzv. revolvingové vklady. Štěstí, že tento vklad je možné ve většině bank vybírat peněží prostředky pouze v den, kdy skončí doba, na kterou byl tento vklad založen (Balabán, et al. 2011, s. 175).

Vkladní knížka je dalším produktem, který je určený ke spoření. Při zakládání vkladní knížky banka neuzavírá s klientem smlouvu, ale vydá mu tuto knížku na jméno. Z toho plyne i jedna z nevýhod vkladních knížek. Při každém výběru musí mít klient u sebe nejen vkladní knížku, ale i doklad totožnosti. Banka nevydává k vkladní knížce platební kartu. Dalším velkou nevýhodou vkladní knížky je její případná ztráta. V případě její ztráty musí probíhat tzv. umocňovací řízení, při kterém jsme povinni zaplatit bance vysoký poplatek za vydání nové vkladní knížky. Tento poplatek může stát i několik tisíc korun. Dalším skutečností je také to, že úročení vkladu probíhá u tohoto produktu jednou ročně, což je méně výhodné oproti například spořicímu účtu (Balabán, et al. 2011, s. 176).

Spořicí účet spojuje výhody běžného účtu a termínovaného vkladu. Vložené prostředky jsou pro nás rychle dostupné a zároveň jsou lépe úročeny. Při zakládání spořicího účtu bychom se měli zajímat o to, zda nám banka tento spořicí účet poskytne zdarma a zda úroky jsou opravdu vyšší než u běžného účtu. Také je důležité výpočtem zjistit, zda by se nám stálo, že při předem určeném výběru přijdeme o část výnosů ze spořicího účtu. Při zakládání spořicího účtu je také důležité, zda si banka účtuje poplatek za jeho vedení. Pokud by byl příliš vysoký, oproti by nám snížil naše výnosy (Balabán, et al. 2011, s. 174-175). U spořicího účtu je také důležité si ověřit, zda úroková sazba není podmíněna určitou výší vkladu (Kociánová, 2012, s. 19).